

בחסות החוק: בין התעללות לעינויים במתקן החקירות "שקמה"

דצמבר 2015

ב'צ'לם
B'TSELEM
بتسيلم

פרויקט זה ממומן
על-ידי האיחוד האירופי

**בחסות החוק:
בין התעללות לעינויים
במתקן החקירות "שקמה"**

דצמבר 2015

מחקר וכתובה נגה קדמן

ריכוז מידע אורלי ברמק, סועאד ג'מאל, עמרי מצר, עו"ד בילאל סביחאת, אנדריאה סלצ'אן

גביית תצהירים עו"ד תגריד שביטה

עבודת שטח עאטף אבו א-רוב, מוסא אבו הששה, איאד חדאד

ייעוץ משפטי עו"ד סיגי בן-ארי, עו"ד ענת גונן, עו"ד חוה מטרס-עירון, עו"ד דניאל שנהר

עריכה לשונית אריאל הנדל

מסת"ב: 0-16-7613-965-978 ISBN:

פרסום זה הופק בסיוע האיחוד האירופי. האחריות הבלעדית על תכניו של פרסום זה נתונה בידי בצלם והמוקד להגנת הפרט ואין להתייחס אליהם בשום אופן כמשקפים את עמדות האיחוד האירופי.

המוקד להגנת הפרט מיסודה של ד"ר לוטה זלצברגר הוא ארגון זכויות אדם שהוקם בשנת 1988 על רקע אירועי האינתיפאדה הראשונה. מטרתו לעמוד על משמר זכויותיהם של פלסטינים, הנמצאים תחת הכיבוש הישראלי. המוקד פועל לאכיפה של הסטנדרטים והערכים המעוגנים במשפט ההומניטארי הבינלאומי ובמשפט זכויות האדם הבינלאומי.

בצלם - מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים הוקם בשנת 1989 במטרה להיאבק נגד הפרות זכויות האדם בשטחים, באמצעות תיעודן והבאתן לידיעת הציבור וקובעי המדיניות.

תוכן עניינים

5	מבוא
7	שיטת המחקר
8	המעצר וההעברה לאגף החקירות
13	תקופת ההחזקה באגף החקירות בכלא שקמה
32	טיפול רפואי לקוי
36	עינויים בידי הרשות הפלסטינית טרם החקירה בישראל
41	משטר החקירות במתקן שקמה – חלק ממערכת מתעללת במהותה
51	מסקנות
53	תגובת משרד המשפטים

מניעת שינה, לפעמים למשך כמה ימים; כבילת הידיים והרגליים לכיסא והגבלת תנועה במשך שעות ארוכות; צעקות, קללות גסות, איומים, יריקות והשפלות; חשיפה לתנאי קור וחום; מזון מועט ובאיכות ירודה; מניעת מקלחת והחלפת בגדים במשך ימים ושבועות; כליאה בצינוק קטן ומצחין, לרוב בבידוד, לימים ארוכים.

אלה הם בין מרכיביה של חקירה שגרתית במתקן החקירות של השב"כ בבית הסוהר שקמה באשקלון (להלן: מתקן שקמה). דו"ח זה מתאר בפרוטרוט את תנאי המעצר והחקירה במתקן, על סמך תצהירים ועדויות של 116 עצירים ביטחוניים פלסטינים שנחקרו במקום בין אוגוסט 2013 למארכס 2014. לכל האמצעים הללו, או לחלקם, נחשף כמעט כל אחד מהנחקרים. כשליש מהנחקרים הגיעו למתקן לאחר שהוכו או שעברו התעללות בידי חיילים או שוטרים בעת מעצמם; לפחות 14 נחקרו בעינויים בידי הרשות הפלסטינית זמן קצר לפני מעצמם בידי ישראל.

תנאי המעצר בשקמה הם חלק בלתי נפרד מהחקירה עצמה. מטרתם להחליש את גופו ואת נפשו של העציר במקביל לחקירה הפרונטלית בחדר החקירות. שילוב זה של תנאי מעצר וחקירה – המהווה התעללות, יחס בלתי אנושי ומשפיל, ובחלק מהמקרים אף מגיע לכדי עינויים – הופעל באופן שיטתי כלפי נחקרים פלסטינים בשקמה, ולפי מחקרים קודמים, גם באגפי חקירות אחרים של השב"כ. כל זאת תוך הפרה בוטה של המשפט הבינלאומי, של פסיקת בג"ץ ושל אמות מידה מוסריות בסיסיות.

בחלק הראשון של הדו"ח יתוארו מהלך המעצר, כולל הובלת העציר למתקן מעֶבֶר, תנאי החזקתו שם והעברתו למתקן החקירות שקמה – במקרים רבים תוך אלימות מצד חיילים ושוטרים. החלק השני יעסוק בתקופת ההחזקה של העצירים במתקן שקמה, ובו יוצגו בפירוט תנאי הכליאה של העצירים (תאי המעצר, שינה, מזון והיגיינה), התנהלות החקירה הפרונטלית והשימוש במדובבים. בחלק השלישי יתוארו מקרים של עצירים שנחקרו, לעתים בעינויים קשים, בידי הרשות הפלסטינית טרם מעצמם בידי ישראל, והקשר שבין חקירה זו ובין חקירת השב"כ. החלק הרביעי של הדו"ח יראה שתנאי המעצר והחקירה במתקן שקמה הם תוצר של מערכת מתעללת במהותה, ששותפות לה רשויות רבות, וינתח את הממצאים לאור דרישות המשפט הבינלאומי, החוק הישראלי ופסיקת בג"ץ.

הדו"ח מתאר תופעות שכבר תועדו בעבר, בין היתר בדו"חות קודמים שפרסמו בצלם והמוקד להגנת הפרט: "בתכלית האיסור" משנת 2007, שהתבסס על עדויות של 73 פלסטינים שנחקרו במתקני כליאה שונים בתקופה שבין יוני 2005 למארכס 2006; ו"שיטות חשוכות" משנת 2010, שנכתב על בסיס תצהירים שנגבו מ-121 פלסטינים שהוחזקו במתקן החקירות בפתח תקווה בשנת 2009 (להלן: דו"ח פתח תקווה).¹ גם אם אינם כוללים מדגם מייצג ולא

1 המוקד להגנת הפרט ובצלם: בתכלית האיסור – עינוי עצירים פלסטינים והתעללות בהם על-ידי כוחות הביטחון של ישראל, 2007, http://www.btselem.org/download/200705_utterly_forbidden_heb.pdf (להלן: בתכלית האיסור). עמ' 15-18; שיטות חשוכות – התנהלות כלפי עצירים פלסטינים שהוחזקו במתקן חקירות של השב"כ בפתח תקווה, אוקטובר 2010, http://www.btselem.org/sites/default/files/201010_kept_in_the_dark_heb.pdf (להלן: דו"ח פתח תקווה).

מאפשרים להציג מובהקות סטטיסטית, שלושת הדו"חות – משנים שונות וממתקני חקירה נפרדים – יוצרים יחד תמונה מטרידה המעידה על הפרה בוטה ועקבית של החוק הבינלאומי ושל פסיקת בג"ץ.

שיטת המחקר

המחקר מבוסס על עדויות מפורטות שמסרו 116 פלסטינים שנעצרו על רקע ביטחוני ונחקרו במתקן שקמה בין אוגוסט 2013 למארס 2014. לא מדובר בכל העצירים שנחקרו בשקמה באותה תקופה, אלא רק באלה שמשפחותיהם פנו למוקד להגנת הפרט לאחר מעצרו, בבקשה לאתר היכן הם מוחזקים.² המוקד גבה תצהירים מ-105 מהעצירים בין אוגוסט 2013 למאי 2014, אחרי שסיימו את תקופת החקירה והועברו למתקן כליאה אחר; מ-11 נוספים גבו תחקירני שטח של בצלם עדויות בין ינואר למארס 2014, לאחר שחרור העצירים ובבתייהם.

105 התצהירים נגבו בידי עורכת דין מטעם המוקד להגנת הפרט במתקן כליאה. כנהוג בעת ביקורי משפחות או עורכי דין, העציר ישב כבול רגליים, כשעורכת הדין נמצאת מעבר למחיצת זכוכית והם משוחחים זה עם זה בטלפון. במרחק מה מכל אחד מהם ישב סוהר. עורכת הדין רשמה מפי העציר את השתלשלות העניינים מהיום שבו נעצר ועד שהועבר ממתקן שקמה. ככלל, הסוהרים לא התערבו בדברים שנאמרו, אולם בכמה פעמים הם ניסו להגביל את משך זמן השיחה. חלק מהעצירים הרחיבו ופירוטו בדבריהם; אחרים הסתפקו בתיאורים לקוניים וכלליים יותר, ולא התייחסו לכל ההיבטים של המעצר, הכליאה והחקירה. לפיכך סביר להניח שהתופעות המתוארות בדו"ח אירעו בהיקף נרחב אף יותר מזה העולה מהנתונים שנאספו על בסיס התצהירים. מכיוון שהעצירים הוחזקו בתאים ללא אור יום, בלי שיש ברשותם שעון ומבלי שקיבלו מידע לגבי השעה והתאריך – יש לראות בזמנים שבהם הם נוקבים הערכה בלבד.

המחקר מתבסס גם על מידע שנאצר בתיקים הרפואיים של 20 מהעצירים, שכלפיהם ננקטה אלימות בוטה ושלגביהם הגיש המוקד להגנת הפרט תלונות לרשויות השונות.

כל 116 העצירים שנכללים במחקר זה הם גברים המתגוררים ברחבי הגדה המערבית; בשל מיקומו הדרומי של המתקן – רובם נלקחו אליו מדרום הגדה, בעיקר מנפת חברון (78 עצירים). טווח הגילאים של העצירים נע בין 16 ל-54, אך מרביתם בני 25 ופחות (74 עצירים). חמישה מהנחקרים היו קטינים בעת החקירה, בני 16 עד 17 וחצי. רוב העצירים היו רווקים בעת החקירה (72%), 29 היו נשואים – מהם 25 עם ילדים – וארבעה מאורסים.

2 המוקד מטפל מדי שנה באלפי פניות לאיתור עצירים, שכן הרשויות הישראליות אינן מכבדות את חובתן לידע את משפחות העצורים היכן מוחזקים קרוביהם. הדבר עומד בניגוד לתגובת המדינה לדו"ח פתח תקווה (בעמ' 57), לפיה "צה"ל מקיים באדיקות את חובתו לעניין מסירת הודעה על מעצר".

המעצר וההעברה לאגף החקירות

האחריות למעצר פלסטינים בשטחים ולכליאתם עד שיועברו לידי השב"כ מוטלת על הצבא, וכשמדובר בפלסטינים שנעצרים בתחומי ישראל – על המשטרה. מרבית המיועדים לחקירה שנסקרים כאן נעצרו על ידי אנשי כוחות ביטחון, שפרצו לביתם באישון לילה או לפנות בוקר. בכמחצית מהמקרים החרימו החיילים רכוש, על פי רוב בלי מתן אישור כתוב על כך. העצורים הועברו ברכב צבאי, בעיניים קשורות ובידיים אזוקות, למתקן צבאי סמוך, שם הם נבדקו או תושאלו בידי רופא שלרוב לא דיבר ערבית. במתקן הצבאי הוחזקו העצירים במשך שעות ארוכות – לרוב חשופים תחת כיפת השמים, לעתים כשהם אזוקים וקשורי עיניים, בלי לקבל אוכל ושתייה או גישה לשירותים – עד העברתם לכלא שקמה, לרוב בבוקר או בצהריים. קרוב לשליש מהעצורים דיווחו שסבלו מאלימות של אנשי כוחות הביטחון שעצרו או שהעבירו אותם.

פעולת המעצר

93 מהנחקרים נעצרו בביתם, 88 מהם אחרי חצות הלילה. תשעה נחקרים נוספים נעצרו במחסום או במארב בגדה; אחד – במקום עבודתו בגדה; תשעה – במקום עבודתם בישראל (מהם ארבעה בלילה); וארבעה הסגירו עצמם אחרי שכוחות הביטחון באו לעצרם בביתם בזמן שלא שהו בו.

מתוך 21 מהנחקרים שדיווחו על מספר החיילים שהגיעו לביתם לצורך המעצר באישון לילה, 16 מסרו כי מדובר היה ביותר מעשרה חיילים. העדויות תיארו כיצד תושבי הבית התעוררו משנתם כאשר החיילים דפקו דפיקות חזקות בדלת או הטיחו בה דברים, ובכמה מקרים – כשהחיילים פרצו לחדר השינה שלהם.

38 נחקרים מסרו כי נערך חיפוש במקום המעצר. שניים מהם דיווחו כי החיפוש נערך באמצעות כלבים. ב-14 מקרים פגעו חיילים ברכוש הבית בעת המעצר: שבעה נחקרים דיווחו על פגיעה בדלת הכניסה, שניים סיפרו על שבירת חלונות וחמישה תיארו פגיעה בחפצים אחרים.

בחלק מהמקרים סירבו החיילים לאפשר לאדם המיועד למעצר להתלבש או להחליף בגדים. לעתים הם גם מנעו ממנו להיפרד מבני משפחתו. בשום מקרה לא הנחו אותם החיילים לקחת עמו בגדים להחלפה, מברשת שיניים או כל ציוד בסיסי אחר שמוותר לנחקרים להחזיק בבתי הכלא בישראל. במקרה אחד החרימו החיילים מהמיועד למעצר שקית של ציוד אישי, שארזה עבורו אשתו.

בתצהירים שמסרו, תיארו הנחקרים את התדהמה, את ההשפלה, את האימה ואת הפגיעה בפרטיות שכפה עליהם המעצר הלילי בביתם.

אשרף עספור, בן 34, סטודנט וחקלאי מחברון:

נעצרתי בביתי ב-14.1.20 בשעה ארבע בבוקר. ישנתי עם אשתי ותוך שניות החיילים ניפצו את דלת הכניסה ונכנסו אלי לחדר השינה. תתארי לך איך זה שאני במיטה עם אשתי וחיילים נכנסים כן! התעוררתי כשחייל מולי מכוון אלי רובה. הם חיפשו בבית, לקחו שלושה טלפונים ניידים, שניים [מתוכם] חכמים. אמרו שאין צורך בקבלה. מיד אזקו אותי באזיקים ממתכת לאחור. אחרי צעקות ומחאות אפשרו לי להתלבש. הם הלבישו אותי כי הייתי אזוק.

מוסעב שבאנה, בן 21, סטודנט מחברון:

בשעה 23:30, בזמן שהייתי בבית והתכוננתי לישון שמעתי תנועה בסביבת הבית. ראיתי דרך החלון חיילים שכיתרו את הבית והתקדמו לכניסה. הייתי לבוש שורטס וחולצת ספורט. נכנסתי לחדר כדי להחליף בגדים על מנת לפתוח את הדלת. ברגעים אלה שמעתי חבטות חזקות בכניסת הבית. ירדתי במדרגות ופתחתי את הדלת. ברגע שפתחתי, אחד החיילים דחף אותי לקיר. נכנסו כעשרה חיילים, תוך שהם משאירים אותי מאחור, אך באתי אחריהם במהירות. אחד החיילים הורה לי להעיר את כל הדיירים בבית כדי לרכז אותם בחדר האורחים. מיד לאחר מכן הגיע אל הבית קצין השב"כ עמראן. הוא ניסה ללחוץ לי יד אך סירבתי. הוא הוביל אותי עם חמישה חיילים אל חדר השינה של אימא ודחף אותי אל קיר החדר. חמשת החיילים כיוונו את הנשק שלהם לכיוון שלי ממרחק שאינו עולה על מטר אחד. הקצין עמראן התחיל לאיים עלי ולבטא את הכעס שלו בגלל שלא לחצתי לו יד. הוא חבט בקיר ליד הפנים שלי. לאחר מכן הוא הורה לחיילים להוביל אותי אל מחוץ לבית. ביקשתי ממנו שיתיר לי להתלבש אך הוא סירב והתעקש כי אצא במהירות. הוא סירב לאפשר לי להיפרד מאימא ומאחיותיי.

מביתם הועברו העצורים ברכב צבאי, בעיניים קשורות ובידיים אזוקות, למתקן מעבר - שם הוחזקו עד העברתם לכלא שקמה.

אלימות בעת המעצר ובהעברה

35 עצירים (30% מכלל המופיעים במחקר זה), מתוכם ארבעה קטינים, חוו אלימות בעת המעצר, בדרך למתקן המעבר או במתקן עצמו. 31 מהעצירים הוכו בידי חיילים. ארבעה, שנעצרו בתחומי ישראל, הוכו בידי שוטרים או אנשי שב"כ בעת מעצמם. עצירים דיווחו על כאבים עזים כתוצאה מהמכות וכן על דימום, על נפיחות באברים שהוכו, על שטפי דם וסימנים כחולים ועל אובדן תחושה ברגליים. באחד מהמקרים הוכו גם אביו ואחיו של העציר. עציר נוסף, שלא הוכה בעצמו, דיווח שחיילים היכו את אביו בעת המעצר.

17 עצירים תיארו אלימות פיזית שהופנתה נגדם בעת המעצר, לפחות בשלושה מקרים בהיותם כבולים. האלימות נעה ממכה בודדת - לרבות הטחת הראש בקיר או הִקְצָה משינה בסטירה - ועד מקרים של הכאה רציפה באמצעות אגרופים, בעיטות, קתות רובים או אלות, למשך זמן שנע

מכמה דקות ועד שעה וחצי. במקרה אחד, העציר הוכה עד אובדן הכרה. עציר אחר מסר כי שוטרים שהגיעו צילמו את עצמם כבול ושרוע על הרצפה אחרי שהוכה במשך כחצי שעה.

24 עצירים דיווחו על אלימות פיזית שהופנתה נגדם בדרך למתקן המעבר, כשהם אזוקים וקשורים עיניים; שמונה מתוכם הוכו כבר במהלך מעצרים. 17 מהעצירים הוכו זמן ממושך, לעתים לאורך כל הדרך, כשאנשי כוחות הביטחון משתמשים בידיים או בקתות רובים כדי להכותם, או בועטים בהם. ב-12 מהמקרים לוו המכות בקללות, בלעג, בעלבונות, בהשפלות או ביריקות. חמישה עצורים, מהם שניים שסבלו מאלימות בעת המעצר וההעברה, התלוננו על אלימות מצד חיילים גם במתקן שאליו הועברו.

כל העצירים הועברו מהמקום שבו נעצרו כשעיניהם קשורות וידיהם כבולות באזיקים או אזיקונים. לכוחות הביטחון מותר לאזוק עצירים, כאשר הדבר נעשה למטרות של שמירת ביטחונם של אנשי כוחות הביטחון ומניעת בריחתו של העציר,³ אולם אין להם היתר לאזוק בצורה מכאיבה. ברוב המקרים המתוארים במחקר זה נאזקו ידי העצירים לאחר, תנוחה שבה האיזוק כואב יותר.⁴ 11 עצירים דיווחו כי האיזוק היה מהודק מאוד וגרם לכאבים חזקים; חמישה מהם מסרו כי נגרמה להם פציעה כתוצאה מכך, לרבות אחד החש נימול באגודלו עד זמן כתיבת שורות אלה. בקשתו של עציר, שהאזיקונים המהודקים חדרו לבשרו ופצעו אותו, לשחרר את ההידוק – לא נענתה; עציר אחר ביקש להתיר מעט את ההידוק החזק – ובמקום זאת הודקו האזיקונים עוד יותר.

פיראס מיסכ, בן 24, עובד תעשייה מחברון:

הייתי בתל אביב ללא אישור שהייה. בערך בשעה 12 בצהריים התנפלו עלינו פתאום כשמונה רעולי פנים. הם אמרו שהם מהמשטרה. הוציאו אותי מהחדר כשאני אזוק ב[אזיקוני] פלסטיק לאחר, מאוד חזק. ביקשתי שיתירו קצת, ואחד מהם הידק עוד יותר. היו כאבי תופת. הייתי כחצי שעה ברחוב, על הרצפה, כשפניי לקיר. ישבו מעלי לפחות שלושה מתוכם. הם נתנו לי מכות רצח באגרופים ובאלות בראש ובחזה, כשידי אזוקות לאחר והאזיקונים לוחצים ולוחצים. הם דפקו את ראשי בקיר כמה פעמים. כל פעם שניסיתי לדבר איתם, הם נתנו עוד יותר מכות. הראש שלי התנפח וגם הזרועות והחזה. היו לי מלא שטפי דם. עד היום יש לי כאבים בצד שמאל, מתחת לצלעות.

אחרי חצי שעה הגיעה המשטרה. צבע הבגדים שלהם לא היה כחול, אבל היה להם סמל של עלה וחרב. הם חקרו את זהותי ואז לקחו אותי. הם לא הסכימו להתיר קצת את האיזוק. הרבה שוטרים הצטלמו איתי כשהייתי ליד גלגל המכוננית המשטרתית. הם צילמו את עצמם איתי עם הניידים שלהם. הם עשו תנועות וצחקו ולקחו תמונות למזכרת. הם הביאו אותי מהשטח לתחנה.

3 הוראת קמז"ר (קצין משטרה צבאית ראשי) מס' 9810 שעניינה "כבילה באזיקים – עצורים ביטחוניים" וכן הוראת קמז"ר 9803 בעניין "העברה והוצאת עצורים מחוץ למתקן כליאה".

4 ראו הוועד נגד עינויים, **כבילה כהתעללות וכעינוי**, יוני 2009, http://www.stoptorture.org.il/files/Report_WEB_HEB.pdf.

המוקד להגנת הפרט התלונן למח"ש בספטמבר 2014 בשם העציר ודרש לפתוח בחקירה נגד השוטרים המתעללים. באפריל 2015 מסר מח"ש למוקד שהוחלט לא לפתוח בחקירה, בשל היעדר "תשתית המלמדת על ביצוע עבירה". המוקד הגיש ערר כנגד ההחלטה וממתין לתוצאותיו.

מוחמד זמאערה, בן 23, סטודנט מחלחול:

בתוך הג'יפ החיילים נתנו לי מכות על העיניים כשהן קשורות, ועל הראש והפנים בכלל. בעבר עברתי ניתוחים בשתי עיניי, אני סובל ממחלה תורשתית בעיניים. הם ממש התרכזו במכות על עיניי, זה היה קשה מאוד. התחלתי להרגיש כאילו אורות בתוך העיניים. נתנו סטירות. השכיבו אותי ברצפת הג'יפ על הפנים כשידי קשורות למעלה. חייל אחד שם את קנה הרובה על פתח הישבן שלי ואיים לירות בו. כאב לי אבל לא צעקתי לעזרה, כי כולם צעקו, צחקו, קיללו את אמי והתעללו בי.

השהות במתקן המעבר

לאחר המעצר חלה חובה להעביר את העצור למתקן מעצר מוכרז בהקדם האפשרי.⁵ העצירים לא תמיד ידעו היכן הם מוחזקים, אולם לפחות שבעה מהם הוחזקו במשך שעות ארוכות במחנות ובמתקנים צבאיים שאינם מתקני מעצר מוכרזים, או בשטחי התנחלות. עשרות תיארו החזקה בתנאים שאינם מותאמים למעצר: במגדל שמירה, בג'יפ, תחת כיפת השמיים או על הרצפה בתוך חדר. 14 עברו כמה תחנות עד שהגיעו לכלא שקמה.

במתקן המעבר נערך עליהם לרוב חיפוש: בתשעה מקרים דווח כי החיפוש נעשה בעירום מלא או חלקי. לאחר מכן, רופא בדק או תשאל אותם והם הוחזקו במתקן לפחות עד הבוקר. משך הזמן מרגע המעצר ועד ההגעה למתקן החקירות באשקלון עמד בכשליש מהמקרים על פחות משש שעות; בכשליש נוסף – בין שש לתשע שעות; ובכשליש – בין תשע ל-20 שעות. שלושה עצירים הגיעו לאשקלון רק אחרי יום וחצי עד ארבעה ימים מזמן מעצרו. ברוב הזמן הזה שהו העצירים במתקן המעבר, ובירתו היו בנסיעות.

רשויות מתקני המעבר מנעו מ-54 עצירים שתייה, אוכל או עשיית צרכים: 32 עצירים דיווחו שלא קיבלו אוכל, לפעמים גם לא שתייה, במשך כל שעות מעצרו (4-14 שעות), עד שהועברו לאשקלון; 16 דיווחו שקיבלו אוכל ושתייה רק לאחר שמונה שעות בממוצע מעת שנעצרו; 21 עצירים התלוננו כי התקשו לקבל אישור ללכת לשירותים בעת מעצרו. על עשרה מהאחרונים אסרו החיילים ללכת לשירותים במשך חצי שעה ועד כמה שעות; לשלושה הותרו ללכת רק לאחר הפצרות; לשבעה הרשו ללכת לשירותים בלי להתיר את האזיקים, מה שהפך בעבור חלקם את הפעולה לבלתי אפשרית; לאחד נתנו ללכת לשירותים פעם אחת בלבד במהלך כל 15 שעות מעצרו. ארבעה מהעצירים דיווחו כי הותר להם לעשות את צרכיהם רק בחוץ, ולא בתוך תא שירותים.

5 ראו סעיף 29 לצו בדבר הוראות ביטחון [נוסח משולב] (יהודה והשומרון) (מס' 1651), התש"ע-2009. ראו גם תשובת המדינה לדו"ח פתח תקווה, לפיה נוהלי פיקוד המרכז דורשים "להביא עצורים ללא דיחוי לאחד ממתקני הכליאה המוסדרים – מתקני השהייה החטיבתיים, מתקני שב"ס או תחנות משטרה" וכי "החזקה במקום חלופי אפשרית רק בהתקיים צורך מבצעי קונקרטי", דו"ח פתח תקווה, עמ' 59.

מתוך 64 עצירים שדיווחו על מקום החזקתם, 36 מסרו שהוחזקו בחוץ. 13 מהם סיפרו שסבלו מקור ושלשה מחום השמש. שבעה מהעצירים שהוחזקו בחוץ הועברו בשלב כלשהו פנימה: חמישה לחדר ושניים לקרוואן. 26 עצירים אחרים הוחזקו בחדר או בקרוואן – מהם תשעה על הרצפה – אחד בצינוק נטול חלונות ואחד בג'יפ. 40 עצירים מסרו שבכל שעות החזקתם במתקן היו ידיהם אזוקות, וברוב המקרים היו גם עיניהם קשורות. 27 מהם דיווחו שנדרשו לשבת על כיסא או שנקשרו אליו, שישה היו אזוקים על הרצפה ואחד על מזרן. אחד העצירים אף נדרש לכרוע ברך ולהרכין את ראשו במשך השעות שהוחזק אזוק, מלפנות בוקר ועד לפנות ערב. כתוצאה מכך נוצרו בידי נפחות, פצעים ודלקת.

אנס ג'ולאני, בן 21, טכנאי רנטגן מחברון:

הג'יפ הצבאי נסע למקום שאני לא מכיר. [...] החיילים הורידו אותי בחצר שהיה בה חצץ, הושיבו אותי ואת אחי על שני כיסאות רחוקים אחד מהשני. ישבתי כשהידיים שלי קשורות והעיניים מכוסות עד השעה 19:30 בערב. ידעתי מה הייתה השעה כי שמעתי את הקריאה לתפילת בין הערביים. ישבתי בערך 16 שעות על אותו כיסא. בשעות השחר היה מאוד קר, ובשעות היום ישבתי מתחת לשמש כל הזמן. כל הזמן הזה לא יכולתי לישון.

עצירים דיווחו על חמישה מקרי אלימות במתקן המעבר, לרבות הכאת קטיף אזוק וקשור עיניים בידי חמישה חיילים לפחות, תוך קללות ולעג. שבעה עצירים נוספים דיווחו על קללות, לעג או השפלות מצד חיילים במתקן. עימאד אבו ח'לף, בן 21, עובד מאפייה מחברון:

הייתי עם עוד ארבעה עצורים. בשעת לילה באו ארבעה חיילים, שהורו לנו לצאת החוצה לחצר. היה קר וגשום והם הורו לנו להוריד את בגדינו, הכול הכול, ולהישאר בעירום מלא. ציוו עלינו להניח את ידינו על קיר שהיה שם. זה היה למשך 15 דקות. החיילים היו בחדר מול הקיר, הסתכלו עלינו מהחלון ונתנו לנו הוראות מעבר לחלון. ביקשו: תתכופף, תפשק רגליים, תרים ידיים וכו'. היה איתנו איש מבוגר. זה היה משפיל. החיילים נתנו הוראות וצחקו. הבנו שמשחקים בנו. היה מאוד קר. אנחנו עשינו מה שביקשו.

המוקד להגנת הפרט התלונן למצ"ח במארכס 2014 בשם העציר, ודרש לפתוח בחקירה נגד החיילים המתעללים. ביוני 2014 פגשו חוקרי מצ"ח את אבו ח'לף. עד סוף יוני 2015 לא דווח על התקדמות החקירה.

תקופת ההחזקה באגף החקירות בכלא שקמה

העצירים שהו במתקן שקמה בין שלושה ל-58 ימים: שבעה הוחזקו בו עד עשרה ימים; 30 היו במתקן בין 11 ל-20 ימים; ו-79 – יותר מ-21 ימים, מהם שמונה בין 41 ל-58 ימים. עם הגיעם עברו העצירים הליך קבלה שכלל לרוב חיפוש גופני, בדיקה או תשאול רפואי וקבלת בגדי נחקר כתומים. 16 עצירים דיווחו שנערך עליהם חיפוש בעירום מלא, חווייה שאותה תיארו כמביכה ומשפילה; אחד אף מסר כי שלושה אנשי ביטחון לעגו לו במהלך אותו חיפוש.

משטר החקירות במתקן שקמה כלל חקירה פרונטלית בחדר החקירות, החזקה בצינוק וברוב המקרים גם שהות באגף מדובבים. במהלך החזקתם בשקמה שהו העצירים לסירוגין בצינוק ובחדר החקירות, מלבד בזמנים שבהם הוצאו למקלחת, למפגש עם נציגי הצלב האדום או להארכת מעצר בבית המשפט הצבאי הסמוך. רוב הנחקרים הועברו למשך חלק מתקופת חקירתם לאגף מדובבים, בכלא שקמה או בכלא אחר, והוחזרו אחר כך לאגף החקירות בשקמה. ההעברה ממקום למקום התבצעה כשהעציר אזוק ועיניו מכוסות. בשום שלב לא ניתן לעצירים לשהות באוויר הצח, למעט באופן חטוף, אם הובלו למתקן אחר.

40 עצירים דיווחו שקיבלו מסמך המפרט את זכויותיהם ואת חובותיהם, שמונה מסרו שלא קיבלו מסמך כזה והיָתָר לא התייחסו לנושא בתצהיריהם. בין הזכויות הנזכרות במסמך מופיעה הזכות להתקלח כל יום, שאותה ניתן לדחות עד שלושה ימים לפי צורכי החקירה; הזכות לקבל ביגוד, שמיות וטיפול רפואי; והזכות למפגש עם עורך דין – שניתן למנעו.⁶ כפי שנראה בהמשך, זכויות אלה הופרו במקרים רבים.

בפרקי הזמן שבהם העצירים לא נחקרו באופן פרונטלי בחדר החקירה, הם הוחזקו באחד מתאי המעצר של האגף, שהם תאי צינוק. רובם הוחזקו בתא צינוק צר, מלוכלך ומצחין, שקירותיו מחוספסים וכהים, לרוב בבידוד, כאשר במשך ימים לא התאפשר להם להתקלח ולהחליף בגדים. הם ניזונו מאוכל מועט ולעתים לא ראוי למאכל. החקירה ארכה שעות רבות, לפעמים אף יותר מיממה, כשהעצירים אזוקים לכיסא. מחלקם נמנעה שינה לפרקי זמן ארוכים במשך כמה ימים, ולפעמים אף לימים רצופים. כל אלה פגעו בגופם ובנפשם: 26 עצירים דיווחו בעת גביית התצהיר – שבועות או חודשים לאחר החקירה – כי הם עדיין סובלים מכאבים ומבעיות רפואיות כתוצאה מהמעצר ומתקופת החקירה.

6 שירות הביטחון הכללי, "דף מידע לעציר", נשלח למוקד להגנת הפרט ב-10.4.14 על ידי ז'אנה מודזגברישוילי, ראשת המבט"ן במשרד המשפטים.

תנאי השהייה בצינוק

תאי הצינוק תוארו על ידי העצירים כחדרים סגורים, ללא חלונות או פתח לכניסת אוויר צח ואור יום, עם אור נורות צהבהב (ובחלק מהמקרים כתום או אדום) הדולק במשך כל שעות היממה. העצירים התלוננו שתאורה זו הקשתה עליהם לישון וגרמה להם לכאבי עיניים וראש. כמה עצירים דיווחו שניסו לכסות את האור המטריד בשעות הלילה, אך הסוהרים אסרו עליהם לעשות זאת.

בהיעדר חלונות, אוויר הוזרם לצינוק באופן מלאכותי באמצעות מזגן. 49 עצירים מסרו שהמזגן בצינוק פלט אוויר קר מאוד, גם בחודשי החורף. חלקם ציינו שהקירור החזק פעל בעיקר בתקופת החקירה האינטנסיבית שלהם. שמונה עצירים דיווחו על אוויר חם מאוד בתאם. רק אחד תיאר סמפרטורה נוחה. שלושה עצירים ציינו קושי לנשום את אוויר הצינוק.

העצירים תיארו את קירות הצינוק ככהים, בצבע אפור-שחור או ירקרק, ובעלי מרקם מחוספס עד דוקר, דבר המקשה להישען עליהם.

נור אל-אטרש, בן 25 מחברון, עובד ברחיצת מכוניות:

צינוק: כמו קבר, עם אור צהוב ללא שום חלון. מכניסים אליך אוויר קר מאוד, אתה מרגיש חסר אונים. לפעמים התחלתי לחבוט את ראשי בקיר, לא ידעתי מה לעשות עם עצמי.

עווד ר'יידאן, בן 21 מקיביה, בעל חנות לחלקי חילוף למכוניות:

הצינוק היה קשה. רעש המזגן שלא מרפה. אתה לא יודע מתי לילה ומתי יום. אתה מרגיש שאתה בקבר, אתה מתחיל לחלום ולדמיין דברים. שאלתי את עצמי לפעמים האם אני חי או כבר הלכתי לעולמי.

39 עצירים הוחזקו בתא צינוק צר ליחיד, שרוחבו בין מטר למטר וחצי ואורכו בין מטר לשניים. תשעה דיווחו שבחלק מהזמן הם חלקו תא כזה עם עציר נוסף. 39 עצירים הוחזקו בצינוק גדול מעט יותר, שאורכו ורוחבו עומדים על בין שניים לשלושה מטרים. שמונה תיארו את תקרת הצינוק כנמוכה, בגובה שני מטרים או פחות. כמה עצירים דיווחו כי לאחר שהסתיימה תקופת החקירה האינטנסיבית שלהם הועברו לצינוק מרווח יותר. עם זאת, בחלק מהמקרים הם סבלו מצפיפות קשה גם שם: למשל כאשר שישה עד שמונה עצירים הוחזקו בחדר עם ארבע מיטות בטון.

לדברי העצירים, חלל התא ריק, ללא ריהוט או ציוד כלשהו. בתא יש ברז ולעתים רחוקות מקלחת. יש בו שירותי כריעה פתוחים, ללא דלת, שקיר נמוך מפריד בינם ובין המזרנים המוטלים על הרצפה. לעצירים אין אפשרות לפרטיות בשעת עשיית הצרכים כשישנו יותר מעציר אחד בתא – או כשהסוהר מציץ לתוך התא מהדלת או מחלונת הדלת, שהשירותים ניצבים ממש מולה. רוב העצירים מסרו שמהשירותים נדף סירחון קשה.

רוב רובם של העצירים תיארו את הצינוק כמוזהם מאוד, מאובק, מצחין, לא מאוורר, עם רמת לחות גבוהה. שבעה עצירים ציינו כי התא שרץ חרקים, זבובים, המוני מקקים ובמקרה אחד גם עכבר. חמישה סיפרו שביקשו מהסוהרים לקבל חומרי ניקוי על מנת לשפר את מצב התא, אך אלה

דחו את בקשתם. שמונה עצירים בלבד מסרו כי מצב הניקיון של תאם היה סביר. חמישה עצירים ציינו שעם תום ימי החקירה הפרונטלית הם הועברו לצינוק נקי יותר, עם מקלחת ועם שירותים נוחים יותר.

לצורך לינה, הונחו על רצפת התא מזרנים דקים – בעובי של סנטימטרים בודדים – ושמיכות. במקרים חריגים היו בצינוק משטחי בטון מוגבהים ששימשו כמיטות. נחקרים סיפרו ששינה על מזרן כזה דומה לשינה על הרצפה וגורמת לכאבי גב. הנחקרים תיארו את המזרן ואת השמיכות כמלוכלכים, מסריחים ומאובקים באופן קיצוני. חלקם תיארו את השמיכות כבלויות, שחוקות, קרועות, נוקשות, מחוספסות ולא מחממות. רק 16 נחקרים תיארו את המזרן או את השמיכות שסופקו להם כ"סבירים". אף עציר לא הזכיר שניתנו לו סדין או כרית.

עצירים התלוננו על כאבי ראש, על תשישות ועל חום גבוה בעת שהותם בתאם. 14 עצירים פיתחו בעיות עור, כגון פטרת, פריחה וגירוד במהלך תקופת חקירתם.

אמיר א-שמאס, בן 23, פועל מחברון:

השהות בצינוק גרמה לי כאב ראש. הרגשתי שקשה לי לנשום. לפעמים הרגשתי שיש לי חום, אבל זה לא עניין אף אחד. כולם סובלים כך. גם כשהכניסו אותי לצינוק עם עוד ארבעה, ואחר כך הוסיפו עוד שניים – רובם היו חולים וסבלו מדלקות וכאבים. הכול היה מזוהם, הכול מסריח. זה היה לחמישה ימים, הישיבה עם שאר העצורים בצינוק מלוכלך ומאובק. המזרן מלוכלך והשמיכה גם. כנראה לא מכבסים אותם. זו רמת לכלוך שאי אפשר לתאר.

ח'אלד עבוד, בן 18 וחצי, מוכר קפה משכם:

השמיכות והמזרן היו מאוד מלוכלכים, ריח שאי אפשר לתאר. השירותים עם ריח חונק מרוב סירחון. אור צהוב שכמעט גורם לעיוורון. הקירות אפורים. זה מקום נוראי. התחלתי להרגיש סחרחורות ולאבד שיווי משקל. לפעמים כשקמתי לא יכולתי לעמוד, נפלתי.

איברהים סבאח, בן 19, תושב בית לחם, עובד בשוק:

הצינוק מלא מקקים, מלוכלך מאוד, השמיכות מסריחות. אחרי כעשרה ימים הייתה פריחה בכל גופי, התגרדתי ואפילו פצעתי את עצמי כתוצאה מהגירוד.

15 עצירים מסרו כי הועברו מצינוק לצינוק כל כמה ימים, לפעמים כמה פעמים ביום, ללא סיבה נראית לעין. אחד סיפר שלפעמים ההעברה נעשתה אחרי שהוא נרדם.

מ"א, בן 21, סטודנט מחברון:

הם העבירו אותי כל הזמן מצינוק אחד לאחר. זה גרם לי לתחושה קשה מאוד, כי אתה רק מתחיל להתרגל לצינוק או לעציר מסוים ואז הם מעבירים אותך. אתה חי באי ודאות ואי יציבות גם מבחינת מקום וגם מבחינת זמן.

מניעת האפשרות לשמור על היגינה אישית

הגבלת האפשרות להתקלח והיעדרם של מגבת נקייה, בגדים להחלפה, סבון, משחת שיניים ומברשת שיניים – כל אלה מאפיינים את התנאים הסניטריים הירודים שבהם שוהים רוב הנחקרים במתקן שקמה במשך ימים ושבועות, כשהם בתוך תא סגור, מלוכלך, מצחין וטחוב.

16 עצירים הורשו להתקלח רק אחרי יותר משבוע מעצר בכלא שקמה, מהם שלושה שהורשו להתקלח רק אחרי שבועיים או יותר; 20 הורשו להתקלח לראשונה ביום הרביעי עד השישי למעצר ועציר אחר מסר שלא הורשה להתקלח כל 25 ימי החזקתו בשקמה. 33 עצירים הורשו להתקלח כבר ביום הראשון עד השלישי למעצרם. באשר לתדירות המקלחות: שלושה עצירים הורשו להתקלח פעם אחת בלבד בכל תקופת שהותם במתקן, שעמדה על שבועיים לפחות; 26 עצירים דיווחו שהותר להם להתקלח מדי יום; ו-14 מסרו שמדי יומיים עד ארבעה ימים. 29 עצירים מסרו שמי המקלחת היו קרים, בחלק מהפעמים או בכולן.

17 עצירים ציינו כי לא סופקה להם כלל מגבת בעת המקלחת. מבין 63 העצירים שקיבלו מגבת, 34 תיארו אותה כמשומשת, בלויה, מלוכלכת, מטונפת, רטובה, מסריחה או מגעילה. 16 בלבד ציינו שהמגבת הייתה נקייה או סבירה. חמישה עצירים לא קיבלו כלל סבון. מתוך 28 העצירים שמסרו שקיבלו סבון, שבעה תיארו אותו כסבון כלים או כשמן ושלושה דיווחו שהסבון ניתן בכמות מועטה בלבד.

35 עצירים ציינו כי לא קיבלו כלל בגדים או לבנים להחלפה במשך כל תקופת שהותם בשקמה. 13 קיבלו לבנים או בגדים להחלפה פעם או פעמיים בלבד במשך כל התקופה, 12 קיבלו מעת לעת, ו-45 קיבלו בגדים או לבנים להחלפה באופן סדיר. מבין אלה שקיבלו לבנים להחלפה, תשעה תיארו אותם כמלוכלכים.

ד"ש, בן 24, עובד בניין ממחנה פליטים אל-ערוב:

ביום השלישי, אחרי שביקשתי, הרשו לי להתקלח. נתנו לי מגבת, אבל סמרטוט זרוק ברחוב יותר נקי ממנה. השתמשתי בבגדים שלי כדי לנגב. בשלוש המקלחות הראשונות נתנו סבון, ברביעית והלאה נתנו סבון שדומה לשמן. אתה לעולם לא תרגיש נקי.

31 נחקרים מסרו כי לא קיבלו כלל מברשת ומשחת שיניים. 14 מסרו שקיבלו, אך רק שישה מהם קיבלו מברשת תקינה ומשחה בכל ימי מעצרם. היתר קיבלו רק מברשת או משחה, קיבלו מברשת שבורה, או שקיבלו מברשת או משחה רק לקראת תום מעצרם. ככלל, העצירים לא הורשו להתגלח בעת מעצרם.

הגבלת מפגש עם עורך דין ועם נציגי הצלב האדום

59 מהעצירים דיווחו כי נאסר עליהם להפגש עם עורך דינם במהלך כל תקופת החקירה או בחלקה. ל-18 נוספים לא נמסר על מניעת מפגש עם עורך דין, אולם מפגש כזה לא התאפשר בכל תקופת מעצרם בשקמה (17 עצירים), או כמעט בכולה (עציר אחד). סך הכל, 24 מהעצירים מסרו כי הם לא נפגשו עם עורך דין במהלך כל תקופת חקירתם. 48 עצירים דיווחו כי נפגשו עם עורך דין

בזמן שהייתם במתקן, אך ברוב המקרים נערך המפגש רק כעבור יותר משבוע מתחילת החקירה, ובשמונה מקרים ממש לקראת סופה.

מעט לעת הובלו העצירים לבית המשפט הסמוך להארכת מעצרים. נחקרים תיארו את הליך הארכת המעצר כמהיר וחטוף, נטול ייצוג משפטי, או ללא אפשרות לדבר עם עורך הדין שמייצג אותם – ובכל מקרה, כמעט ללא הזדמנות להביע את עמדתם ולספר לשופט על העובר עליהם בחדר החקירות ובתאי המעצר. רדואן א-תיתי, בן 18 וחצי בעת מעצרו, תושב אל-ערוב, מסר כך בתצהירו:

הייתי מנוע מעורך דין ולא אמרו עד מתי. היו שתי הארכות באשקלון ללא עורך דין. לא קיבלתי שום ייעוץ משפטי. לא הייתה הזדמנות לספר לשופט שמונעים ממני שינה ומקלחת. אתה נכנס לשופט ויוצא תוך דקה. רק אחר כך התחלתי לפגוש עורך דין.

שני עצירים סיפרו, לעומת זאת, כי אמרו לשופט שהם זקוקים לטיפול רפואי, ובעקבות זאת זכו למפגש עם רופא.

לפי תקנות השב"ס יש לאפשר לעצירים להיפגש עם נציגי הצלב האדום כעבור שבועיים מתחילת המעצר.⁷ 21 עצירים דיווחו שלא התקיימה כל פגישה כזו במהלך 21-9 הימים שבהם הוחזקו במתקן. 45 עצירים פגשו לראשונה את נציגי הארגון אחרי 15 ימים ויותר במתקן; ל-25 מהם נערך המפגש רק אחרי יותר מ-20 ימים בשקמה. עציר ששהה שלושה שבועות במתקן החקירות ציין כי לא פגש כלל בנציגי הצלב האדום. בסך הכול, 70 עצירים דיווחו כי נפגשו בעת שהייתם באגף החקירות עם נציגי הצלב האדום, רובם פעם אחת בלבד.

מתוקף החקיקה הצבאית, חל על העצירים איסור מוחלט לקבל ביקורים של בני משפחה וליצור עמם קשר טלפוני במהלך חקירתם.

בידוד

37 עצירים דיווחו שהוחזקו בצינוק בבידוד מוחלט בין יומיים ל-18 ימים רצופים במהלך תקופת אחזקתם בשקמה: 18 הוחזקו בבידוד למשך יומיים-שלושה; 15 – בין ארבעה לשמונה ימים; שלושה – בין עשרה ל-13 ימים; ואחד במשך 18 ימים רצופים. במהלך הזמן הזה הם לא נחקרו ולא פגשו נפש חיה, למעט הסוהרים שהגישו להם ארוחות לתא.

תשעה מהעצירים הללו, ו-32 עצירים נוספים, מסרו שבימי החקירה הפרונטלית הם שהו לבד בתא בשעות שבהן לא נחקרו, בין שעתיים לכ-20 שעות ביום, במשך שלושה עד 28 ימים רצופים. 11 מהעצירים שהו כך בין שלושה לשבעה ימים; 12 – בין שמונה ל-14 ימים; עשרה – בין 15 ל-20 ימים; ושמונה – 21 ימים ומעלה. תשעה מהם דיווחו שבזמנים שבהם שהו לבד בצינוק, הוכנס לתאם מדי פעם מדובב (ראו להלן). שני עצירים נוספים הוחזקו לבד בתא במשך ארבעה עד שבעה ימים – ללא חקירה – כשהאדם היחיד שהיה איתם במגע הוא מדובב שהוכנס לתאם מעת לעת.

7 נציבות בתי הסוהר, פקודה מס' 03.12.00, סעיף 4 (ג).

23 עצירים הוחזקו בבידוד מוחלט לאחר תקופת החקירה הפרונטלית, בזמן שהמתינו להעברה למתקן כליאה אחר (ראו להלן).

בידוד העצירים וניתוקם המוחלט מהעולם החיצון מונעים מהם כל אינטראקציה אנושית ויוצרים תלות בחוקריהם, המהווים את הגורם האנושי היחיד שאתו הם יכולים לתקשר. כמה עצירים שהוחזקו בבידוד סיפרו בתצהיריהם על רצונם להילקח כבר לחדר החקירות, על מנת שיזכו לקשר אנושי כלשהו.

מאזן אבו עריש, בן 22, מודד מבית אולא:

אני ביליתי 20 ימים בבידוד מלא. פסיכולוגית, כשאתה לבד, אתה כאילו חי בשירותים. אם יקרה משהו אף אחד לא ישים לב. תמות ואולי יגלו אותך אחרי ימים. אתה יכול למות בתוך שירותים בלי שמישהו ישים לב. אתה זרוק ונשכח, אתה יכול לדפוק על הדלת כמה שתרצה – לא יעזרו לך. אף אחד לא מדבר ולא רואה אותך אלא בזמן שמכניסים לך אוכל. גם אז לא מדברים. שמים את האוכל והולכים. לפעמים מופיע סוהר גדול ממדים שבא לדפוק חזק עם אלה, אולי כדי לבדוק האם אתה עדיין חי, בלי לדבר. [...] אתה מאבד את הרצון לעמוד אפילו. אני רגיל לנוע בעבודה, קשה לי לא לזוז. שם אין מקום לזוז ואין לך חשק לכלום.

איברהים מסלם, בן 30, תושב יאטה:

בצינוק אתה לבד. האווירה גורמת לך לחלות מרוב מחשבות רעות. לרוב הייתי לבד. הבדידות היא עינוי פסיכולוגי. אתה מתחיל לחשוב שעליך לספר לחוקרים כל מה שירצו כדי לצאת משם. אני סיפרתי לחוקר דברים שלא שמעתי עליהם אפילו, כדי להיחלץ משם. דברים הזויים שבחישוב קל תבינו שהייתי בן שבע כשקרו. הייתי מוכן להגיד ולחתום על כל מה שהם רוצים, רק שיוציאו אותי מהצינוק.

אשרף מסאלמה, בן 27, סוחר זעיר מבית עווא:

הבידוד קשה, גורם לך מצבי רוח קשים. אני דפקתי את הראש שלי בקיר, צעקתי והתחננתי שייקחו אותי לצינוק עם עוד אדם, או שיביאו אלי משהו. לא הסכימו.

בשהותם בצינוק, הסוהרים היו הכתובת לפניות של העצירים. תשעה עצירים התלוננו כי הסוהרים האחראים על האגף לא נענו לשום בקשה, או כי כאשר קראו להם – איש לא ענה. שלושה דיווחו כי סוהרים נהגו לקלל אותם, ואחר – קטין – דיווח שסוהר דחף אותו עד שמצחו נחבט בקיר (ראו להלן). עציר אחד התלונן כי הסוהרים מדברים רק עברית. עציר נוסף סיכם כי הסוהרים "לפעמים גסים ולא נענים לבקשות. לפעמים טובים ומתחשבים מאוד". בשל האור הדולק סביב השעון נמנע מהעצירים לדעת אם יום הוא או לילה. כמה עצירים מסרו שכאשר שאלו את הסוהרים מה השעה, הללו נקבו בשעה שגויה באופן שיטתי, או שלא ענו.

אוכל מועט וירוד

לעצירים סופקו בדרך כלל שלוש ארוחות ביום. הארוחות ניתנו בצינוק, לפרק זמן של כרבע שעה, או בחדר החקירה – כאשר לצורך כך הותרו יד אחת או שתיים של הנחקר מהאיזוק. רובם המוחלט של העצירים דיווחו שהאוכל שניתן להם היה כמעט לא ראוי למאכל או שניתן בכמויות קטנות מאד. עצירים תיארו את המזון שסופק להם כלא מבושל דיו עד נא, מסריח ומלוכלך, לעתים עם שערות, קר עד קפוא, ישן, לפעמים רקוב ולפעמים עבש. בין היתר תוארו ביצים ועוף לא מבושלים, ביצים מקולקלות, אורז "כמו אבנים" וקופסת חומוס שפג תוקפה. רק ארבעה עצירים תיארו את האוכל במתקן החקירה כ"סביר", וחמישה תיארו אותו כסביר אך בכמות מועטה.

העצירים סיפרו שחשו רעב לאורך כל תקופת מעצרם ושאלו מהמזון שהוגש להם רק כדי לשרוד. חלקם כמעט שלא אכלו, או שאכלו רק פירות, ירקות ולחם, כשאלה הוגשו. עציר אחד סיפר שלפעמים הסוהרים ריחמו עליהם והביאו להם אוכל. כמה עצירים מסרו כי שעות הארוחות היו מוקדמות בצורה קיצונית וארוחת הערב הוגשה בשעות אחר הצהריים, מה שגרם לעצירים להישאר בלי כל מזון בשעות הערב. 56 עצירים דיווחו שירדו במשקלם בין שלושה וחצי ל-20 ק"ג בתקופת החקירה, שארכה בין שבוע ל-58 ימים.

מחמוד ברכאת, בן 25, עובד בניין מבני נעים:

קיבלתי רק שתי ארוחות ביום, לפני שהלכתי לחקירה – בוקר – וצהריים על כיסא החקירה. האוכל בכמות מאוד קטנה, מסריח וקר. ירדתי כתשעה ק"ג במשך 22 ימים. תמיד הרגשתי רעב. לפעמים ביקשתי מהסוהרים להביא לי אוכל, הם סירבו לכך. כל הזמן הרגשתי רעב מאוד.

ט"א, בן 19, חקלאי מבית אומר:

נתנו אוכל לא אכיל, לא מיועד לבני אדם. למשל העוף לא מבושל, וגם הביצים. אני לא יכולתי לאכול חוץ מהפרי שקיבלתי פעם בשלושה ימים ומהלחם. ירדתי במשך 40 ימים כ-15 ק"ג.

החקירה הפרונטלית

חדר החקירה

החקירה הפרונטלית התבצעה בחדר משרדי, שבו ישב החוקר ליד שולחן כתיבה, והנחקר ישב בסמוך לו כשכמעט תמיד הוא אזוק לכיסא. בדרך כלל ערך חוקר אחד את החקירה בכל זמן נתון, אך לעתים חקרו את העציר בבת אחת עד חמישה חוקרים. החקירות כללו באופן שגרתי איומים, צעקות וקללות.

העצירים שנכללו במחקר מסרו שמתוך כלל הימים שבהם הוחזקו במתקן החקירות, הם נחקרו באופן פרונטלי בין יום אחד ל-40 ימים; חקירתם הפרונטלית של 41 נחקרים נמשכה עד שבוע; של 35 – בין שמונה ימים לשבועיים; של 19 – בין 15 ימים לשלושה שבועות; ושל 14 – יותר מ-22 ימים, מתוכם שלושה שנחקרו בין 36 ל-40 ימים.

משך הזמן הרציף של פרקי החקירה השתנה בין העצירים – מחצי שעה ועד ל-35 שעות: ארבעים עצירים דיווחו על פרקי חקירה שנמשכו עד שמונה שעות, 56 תיארו פרקי חקירה שנמשכו בין שמונה שעות ל-24 שעות, שניים הצהירו על חקירות שנמשכו בין 30 ל-35 שעות. 12 עצירים דיווחו שנחקרו מסביב לשעון במשך כמה יממות – כאשר ההפוגה היחידה הייתה זמני הארוחות – כרבע שעה לארוחה.

19 עצירים דיווחו על חקירות של יותר מ-16 שעות רצופות במשך שלושה ימים ויותר: שמונה מהם נחקרו כך עד שבוע, עשרה – בין שמונה ל-15 יום ואחד במשך 36 ימים. בין פרקי החקירה הממושכים ניתנו להם שעות ספורות בלבד לנוח בצינוק.

שמונה עצירים מסרו שבחדר החקירה היה קר מאוד בשל מיזוג האוויר. שניים תיארו כיצד כיוון החוקר את אוויר המזגן ישירות לראשם. מוחמד כלבונה, בן 19, עובד נגריה משכם, סיפר שהחוקרים ישבו בחדר עם מעילים, בעודו עם בגדים קלים בקור המזגן:

בחדר החקירה הפעילו את המזגן על קירור. אני הייתי עם לבוש קל, אפילו השרוולים לא היו באורך רגל, לא כיסו לי את הידיים. לכן היה קר מאוד. החוקרים היו לבושים טוב, עם מעילים. רק אני סבלתי מקור. אמרתי לחוקר שהמזגן עובד על קירור חזק. החוקר עשה את עצמו מופתע, שיחק בשלט המזגן אבל שום דבר לא השתנה. הבנתי שאין לי מה להעיר שוב.

שני נחקרים מסרו שבחדר החקירה היה חם מאוד. א"א, בן 25, חקלאי מבני נעים:

חדר החקירה היה סגור לגמרי. החלונות סגורים. החוקר הפעיל חימום ועזב אותי לבד לשעות. אני הרגשתי שאני הולך להתפוצץ מחום. זה יכול להיות לארבע-חמש שעות. היה קשה. הרגשתי שלא נשאר חמצן בחדר. כשהחוקר חזר הוא פתח חלון ואז היה טוב יותר.

איזוק ותנחות כפיות

למעט במקרים חריגים, התבצעה החקירה כולה כאשר העציר אזוק לאחור בידי לכיסא החקירה – כיסא העשוי מפלסטיק קשיח ורגלי ברזל. 37 נחקרים דיווחו כי גם רגליהם נאזקו, לכיסא ו/או לזו, ו-14 נוספים מסרו כי צוו להחזיק את רגליהם מקופלות מתחת לכיסא במשך כל שעות החקירה ונאסר עליהם למתוח אותן.

ב-38 מהמקרים דיווחו עצירים כי כיסא החקירה לא היה כיסא רגיל: 20 מסרו כי הכיסא היה קטן או קצר מהרגיל; 14 דיווחו כי גב הכיסא נטה אחורה או קדימה – מה שלא אפשר להם להישען או שגרם למתיחת האזיקים; תשעה התלוננו שרגלי הכיסא לא היו אחידות באורכן, מה שגרם לכיסא להתנוודד

8 כמה עצירים נחקרו בידי חוקרי שב"כ עוד לפני הגעתם לאשקלון, בעת מעצרים בביתם או במתקן המעצר הראשוני שאליו הובאו. הנתונים בפרק זה מתייחסים לחקירות במתקן השב"כ בכלל שקמה בלבד.

בפתאומיות, בלי שהנחקר יכול למצוא תנוחה יציבה ותוך שנגרמים לו כאבים בגב ובידיים כתוצאה ממתיחת האזיקים. בשלושה מהמקרים הללו הייתה לכיסא רגל חמישית, אמצעית, ששימשה לקבע את מרכז הכיסא לרצפה ולגרום לו להתנדנד על שאר הרגליים, שלא היו אחידות באורכן.

25 נחקרים דיווחו על כאבים, שחלקם הגדירו "כאבים עזים" או "כאבי תופת", כתוצאה מהקשירה הממושכת וממבנה הכיסאות – בגב, בצוואר, ברגליים ובידיים; אחרים תיארו שחלקים בגופם "נרדמים".

ל"ה, בן 20, עובד חנות פרחים מחברון, נחקר רוב שעות היממה במשך 22 ימים:

הכיסא קצר ונמוך, גבו קצר. הרגליים של הכיסא – שלוש באותו אורך והרביעית יותר קצרה. זה קשה, כי אם אתה נרדם או מתעייף, ונופל על הצד הקצר, האזיקים הקושרים אותך לכיסא מאחור מושכים אותך וזה גורם לכאבים נוראיים בידיים הקשורות. היה עוד כיסא באותו גודל וגובה אבל שתי הרגליים האחוריות הן הרגליים הקצרות יותר. כך אתה נוטה לאחור, אבל החוקר צועק עליך לא להטות את גופך לאחור. אתה חייב לדעתו להטות את עצמך קדימה. זה גורם לכאבים בידיים ובגב. ידיי, ובמיוחד זרוע יד שמאל, התחילו לכאוב בצורה לא נסבלת.

עימאד אבו סריה, בן 22, תושב נור שמס, עובד בצביעה ושיפוצים:

לכיסא החקירה גב קצר יותר מגב כיסא רגיל. יש לו רגל חמישית – מין צינור באמצע, מקובע לרצפה. הכיסא עם שלוש רגליים בגובה אחד ורגל קצרה יותר. כל תזווה מנדנדת את הכיסא. אתה לא יכול לנוח על הכיסא הזה, הנדנדוד לא מאפשר לך לנוח. כל תנוחה קשה מהאחרת. אין מצב נוח. הנדנדוד גורם לכאב גב למטה. כשעמדת תמיד הרגשתי שהגב כמעט נחתך. תתארי לך ישיבה למשך 12-13 שעות בתנוחה לא נוחה על כיסא, ללא תנועה. גם את רגליי קשרו לכיסא ואחת לשנייה. לפעמים הרגשתי שרגליי מאבדות תחושה. כשסיימנו ונתנו לי לעמוד כדי לחזור לצינוק בהתחלה היה לי קשה, הרגשתי שרגלי רדומות, חלשות, לא מצליחות להרים אותי.

איומים

מתוך העצירים שהתייחסו לנושא, 68 תיארו איומים שהפנו כלפיהם חוקרים במהלך החקירה, אם לא ידברו או אם לא יודו בחשדות שיוחסו להם. האיומים הופנו הן כלפי העציר עצמו והן כלפי בני משפחתו. עציר נוסף לא דיווח על איומים בחדר החקירה, אך סיפר שכששהה בצינוק איים עליו הסוהר כי אם לא יודה – לא יצא מהצינוק. שישה עצירים דיווחו שנחקרו ללא איומים.

האיומים מצד החוקרים היו מגוונים: חוקרים איימו על הנחקר להחזיקו בצינוק או בכלא לזמן ממושך ואף לכל החיים; להשאירו על כיסא החקירה; להעבירו ל"חקירה צבאית" או למקומות שחוקרים בהם בעינויים⁹; להשתמש נגדו בכוח ובמכות; להרוג אותו; למנוע ממנו נסיעה לחו"ל,

9 זאת בניגוד לתגובת המדינה לדו"ח בתכלית האיסור, שבה נמסר באפריל 2007 כי הוחלט שחוקרי השב"כ יימנעו משימוש במונח "חקירה צבאית". סעיף 18 לתגובה, עמ' 74 בדו"ח. ראו הרחבה לגבי איום זה בעמ' 45 בדו"ח.

היתרי כניסה לישראל או אפשרות לעבוד; לעצור אותו בשל "כל דבר שיקרה בגזרה"; להעבירו למעצר מינהלי; להכין לו תיק "כבד"; למנוע ממנו לראות את ילדיו או את משפחתו במשך שנים, ואף "לשארי חיי"; למנוע ממנו להשתתף בחתונה הקרבה של אחותו; להרוס את ביתו ואת תכולתו; לגרום לו שלא יחייך לעולם; לגרום לו להשתגע.

עלא ר'נאם, בן 22, סטודנט מאל-עקבה:

החוקר הושיב אותי על כיסא וקשר אותי לאחור. רגלי היו אזוקות ביחד ולידיים שלי. זה כאב. תלונתי לקפטן לא עזרה. להפך, הוא הידק עוד יותר. איים להרוג אותי. אמר שיהרוג אותי ויגרש ויגלה את משפחתי. אמר שישאיר אותי בצינוק, שישכחו ממני עד שאמות, אם לא אודה.

פיסל אל-חדאד, בן 18.5, עוזר ספר מחברון, נחבט בראשו שנתיים לפני מעצרו, ומאז הוא סובל מסחרחורות והתעלפויות. הוא הוחזק כחודש במתקן שקמה והתעלף פעמיים כששהה בצינוק. בשל כך, חשש אל-חדאד מאוד מהשהות בצינוק. החוקר היה מודע לפחדיו של אל-חדאד, והשתמש בהם באיומים:

החוקר תמיד איים להכניס אותי לצינוק. זה האיום הכי גדול, כי אני מאבד הכרה וחששתי למות בפנים בלי שמישהו ירגיש. [...] החוקר אמר שיחזיר אותי לצינוק אם לא אחתום על מה שהוא רוצה. [...] אני התחננתי שיוציאו אותי מהצינוק. אמרתי שאני מוכן לחתום על מה שהם רוצים. פחדתי מאוד מהצינוק.

כמה חוקרים השתמשו בביטויים גסים ואלמים בעת שאיימו על הנחקר: "אלכלך עליך ואשמיץ אותך", "אהפוך אותך לסמרטוט לנקות איתו את הרצפה", "אשפד אותך", "אזיין אותך אם לא תדבר". בשלושה מקרים חוקרים התקרבו לנחקר האזוק בתנועות מאיימות כאילו הם עומדים להכותו.

בשני מקרים חוקרים איימו על נחקרים כי לאחר שחרורם יעצרו בידי הרשות הפלסטינית. החוקר של צ"א איים עליו: "אם לא תסיים עניין אצלנו, יעצרו אותך מהרשות ושם תבין מה זה 'שבאח'".¹⁰ גם אחרי שתסיים איתנו תעבור לחברים שלנו ברשות"; על בכר טוויל, שנעצר בעבר כבר ארבע פעמים בידי כוחות ביטחון פלסטינים, איים החוקר שיבקש מהרשות לעצור אותו שוב ושוב אחרי שישתחרר.¹¹

האיומים שהופנו לנחקרים כללו בין השאר אימים הנוגעים לבני משפחותיהם, ובעיקר אימים לעצור את הוריו, את אשתו, את אחיו ואת אחיותיו של הנחקר, וספציפית לעצור בני משפחה חולים.¹² חוקרים אף איימו לעשות למשפחתו של העציר "כל מיני דברים", או "מה שנרצה"; לגרש

10 להרחבה בנוגע לתנוחת השבאח ראו להלן, בעמ' 41.

11 לקשר בין חקירות השב"כ לחקירות הרשות, ראו להלן, בעמ' 36-38.

12 בעניין אימים נגד בני משפחה של נחקרים ושימוש נוסף בבני משפחה בחקירות שב"כ, ראו דו"חות הוועד נגד עינויים: **טיפול משפחתי - שימוש בבני משפחה כאמצעי לחץ על נחקרים בחקירות השב"כ**, מארס 2008, <http://www.stoptorture.org.il/files/tipul%20mishpahti.pdf>; **טיפול משפחתי פרק ב: המשך שימוש בבני משפחה בחקירות שב"כ**, עדכון תקופתי, יוני 2012, http://www.stoptorture.org.il/files/report_June__0.pdf.

את המשפחה; להשפיל את אבי העציר; למנוע מאביו לחזור מחו"ל; לאסור על אחיו החולה לצאת לניחותו בחו"ל; להרוס את בית משפחתו ואת עסקי המשפחה; להרוס את בית סבתו. נחקר אחד דיווח על איומים מיניים כלפי אשתו מצד החוקר. עציר אחר מסר שהחוקר איים לעצור את כל תושבי הכפר שלו. האיומים נגד בני המשפחה נעשו בניגוד להצהרת המדינה בבית המשפט לפיה קיים בשב"כ "איסור מפורש לעשות שימוש באיומים כי יבולע לקרובי המשפחה של העצורים כאמצעי הפחדה ולחץ במצגים חקירתיים"¹³.

סאמח סמחה, בן 43, בעל חנות למוצרי חשמל מג'וס:

בחקירה שאלו אם הילדים שלי בבית הספר. אמרתי כן. שאלו באיזה שעה הם חוזרים. אמרתי. אמרו שזה זמן מספיק כדי להרוס לך את הבית. אני האמנתי שהם הולכים לעשות זאת. זה היה ממש מוחשי.

ל-12 מהנחקרים הציעו חוקרים – במפורש או במרומז – לעבוד אתם, כלומר לשתף פעולה עם כוחות הביטחון הישראליים. ניסיונות הפיתוי נעשו תוך הבטחת משכורת גבוהה, סכומי כסף גדולים, חיים נוחים, בית מפואר, היתרים מהצבא, או אפשרות לטייל בישראל ובחו"ל.

צעקות, קללות והשפלות

62 נחקרים מסרו שהחוקרים צעקו עליהם בעת החקירה. 50 מהם סיפרו שחוקר צעק ישר לתוך אוזניהם, ולפעמים התמקד באוזן אחת. בעשרה מהמקרים הללו מסר הנחקר ששני חוקרים ויותר צעקו בבת אחת לשתי אוזניו. נחקר אחד בלבד דיווח כי חקירתו לא כללה צעקות. יתר הנחקרים לא התייחסו לנושא בתצהיריהם.

עומר אל-בטראן, בן 37, ספר מאיד'נא:

סגנון החקירה לא השתנה. במשך ארבעה או חמישה ימים נחקרתי על ידי שלושה חוקרים. אחד מהם עמד לידי וצעק לי באוזן: "טרוריסט, טרוריסט" למשך חצי שעה. חוקר אחר צעק: "תודה, תודה". השלישי נע מסביב ועשה רעשים.

25 נחקרים הוסיפו כי הדיבורים והצעקות של החוקרים לוו ביריקות לפנים שלהם.

ע"א, בן 27, אח מדורא:

הרבה פעמים צעקו שניים מהם לתוך אוזניי בקול מאוד חזק. אחד צעק לי מול הפנים. אחרי תקופה אתה כבר לא יודע מה קורה אתך. אתה מרגיש שהראש הולך להתפוצץ. צעקו מול הפנים וירקו תוך כדי.

50 נחקרים מסרו שהחוקרים הטיחו בהם קללות וביטויים משפילים בעת החקירה. נחקר אחד בלבד ציין שהחקירה לא כללה קללות. הנחקרים הגדירו את הקללות כגסות ולפעמים כמיניות, וציינו שקללות כאלה הופנו גם כנגד בני משפחתם, בעיקר כלפי נשים – אשת הנחקר, אמו, אחותו או בתו. קללות אחרות הוגדרו בפי הנחקרים כ"דתיות" או "לאומיות".

13 בג"ץ 3533/08 סוויטי נ' שירות הביטחון הכללי (פורסם בנבו, 2009).

עימאד אבו ח'לף, בן 21, עובד מאפייה מחברון:

הרגשתי שהשפילו אותי עד עפר. הם צעקו שאני חמור, שאני בהמה. אמרו: אתה זבל, אדם זול, אין לך שום ערך. קיללו את אחותי הקטנה שסובלת משיתוק מוחין ופגעו בכבודה. הם ידעו שאחותי משותקת. הם הפנו אליה את קללותיהם. אמרו שהיא זבל. אחותי מרותקת למיטה בבית. זה נמשך כל תשעת ימי החקירה.

אלימות פיזית

14 נחקרים התלוננו על אלימות פיזית מצד החוקרים. תשעה מהם דיווחו שהחוקר משך בחולצתם ואז טלטל או ניער את גופם בעודם כפותים לכיסא החקירה (בשישה מקרים). משך או דחף אותם לאחור (בשני מקרים), או שתפס בצווארם וכמעט חנק אותם (שני מקרים). השאר התלוננו על אגרופים או סטירות, לרבות הכאה חוזרת ונשנית בפנים באמצעות אגרוף; משיכת פניו של העציר מהסנטר תוך מתיחת צווארו ככל שניתן; ולחיצה על הלסת, תוך שבירת שן.

מוחמד עוואד, בן 26, עיתונאי מבודרוס:

לפעמים תפסו אותי בחולצה ומשכו חזק קדימה. הייתי קשור ולכן זה היה גורם לכאב בגידים ובגב שגם כך כאב לי. [...] הם צעקו חזק מאוד לתוך האוזניים. הם ניערו אותי עם החולצה כמה פעמים. [...] זה נמשך שבעה-שמונה ימים הגיהנום הזה.

א"א, בן 25, חקלאי מבני נעים:

עזא [החוקר] תקף אותי, משך לי בצווארון, תפס אותי מהצוואר בשתי אצבעות חזק ולחץ חזק כמה פעמים. זה גרם לכאב חזק ולתחושת חנק. הוא עשה את זה לא פחות מחמש פעמים.

ע"ש, בן 21, סטודנט משכם:

אחר כך נכנס חוקר בשם קופר. הוא ישב מולי, משך אותי מהחולצה ונתן מכות עם היד השנייה, באגרוף, על הפנים שלי מהצד. זה היה להרבה זמן, הרבה פעמים.

המוקד להגנת הפרט התלונן למחלקה לבדיקת תלונות נחקרי שב"כ (מבת"ן) באוקטובר 2013 בשם עוואד, ודרש לפתוח בחקירה נגד החוקרים המתעללים. בפברואר 2015 נמסר מהמבת"ן שתיק החקירה נסגר, משום שהמתלונן לא רצה למסור להם את גרסתו.

חניעת שינה

עשרות עצירים דיווחו על מחסור חריף בשינה שמקורו בחקירות האינטנסיביות, בהפרעה מכוונת לשינה בעת השהייה בצינוק, בתנאים הפיזיים ששררו בצינוק (תאורה מלאכותית ורעש), או בשילוב של השלושה. מתוכם, 12 עצירים דיווחו כי הוחזקו בחדר החקירות מסביב לשעון, ללא הפוגות לשינה כלל, במשך יותר מיממה. בחלק מהמקרים נמנעה שינה לפרקי זמן של כמה יממות רצופות.

חסני נג'אר, בן 24 מחברון:

במשך שלושה-ארבעה ימים נחקרתי רצוף ללא הפסקות, ללא כניסה לצינוק אפילו. הייתי קשור בשתי הידיים לאחור כל הזמן, מלבד זמני אוכל והליכה לשירותים. הקושי היה בזה שלא יכולתי לישון. כשלפעמים נפלתי לשינה, החוקר צעק לי באוזניים חזק והעיר אותי. החוקרים התחלפו. זה נמשך ונמשך. אחרי הארבעה ימים נתנו לי לנוח כשעתיים ביום והשאר בחקירה. זה נמשך עשרה ימים. אני זוכר את עצמי כמעט ללא הכרה בזמן החקירות הממושכות, זה היה נוראי. אני כמעט מעולף מחוסר השינה, והם ממשיכים לחקור.

16 עצירים נוספים דיווחו כי נחקרו ברוב שעות היממה, עם הפוגה של שעות ספורות לשינה בצינוק, במשך ימים רצופים. אחד העצירים תיאר כי נחקר שבוע שלם במחוזרים של 35 שעות חקירה רצופות ושעתיים מנוחה בצינוק.

שמונה מהנחקרים דיווחו כי אם נרדמו במהלך החקירה הקפידו החוקרים להעירם באמצעות צעקות או דפיקות על השולחן. 15 דיווחו כי בעת החזקתם בצינוק ביצעו הסוהרים והחוקרים פעולות מכוונות שהקשו עליהם לישון במשך ימים: הכנסת מדובב לתאם, שדיבר ודפק על הדלת; רעש של דפיקות ושל טריקת דלתות במשך כל הלילה; צעקות של סוהרים; והעברה תכופה מתא לתא תוך הערת העציר משנתו.

לואאי ר'יית', בן 37, עובד קרמיקה וזכוכית מחברון:

אחרי 22 שעות חקירה שלחו אותי לנוח שעה-שעתיים ושוב לחקירה. גם הסיבוב השני היה ליותר מ-20 שעות. זה נמשך 15 ימים. גם כשהורידו אותי לצינוק לא יכולתי להירדם מיד, כי עיניי התרגלו להיות פקוחות. לקח זמן עד שיכולתי לסגור אותן. וכשהצלחתי סוף סוף באו לקחת אותי שוב לחקירה. בחקירה אסור לסגור עיניים. אסור להרכין את הראש. [...] לפעמים הכניסו אלי עוד בחור שהוא מדובב, שלא נותן לישון. הפריע כל הזמן ולא נתן לישון.

כעשרים עצירים נוספים, שלא דיווחו על ימים רצופים ללא שינה, התלוננו על קושי גדול לישון בצינוק בשל האור הדולק בו ללא הפסקה, בשל רעש חזק של מנוע או של מזגן, בשל כאבים מהחקירה או בשל עייפות יתר וטרדה נפשית.

מ"א, בן 21, סטודנט מחברון:

הצינוק שלי היה קרוב מאוד לדלתות שנטרקות כל הזמן. כמעט ולא ישנתי. היו טריקות דלתות ודפיקות עליהן. אני חושב שזה היה מכוון כדי שלא אוכל לישון. גם חקירה מתמשכת וגם חוסר שינה ממש מרסקים אותך.

שימוש במדובבים

רוב העדים דיווחו כי בעת חקירתם נעשה שימוש במדובבים – פלסטינים המשתפים פעולה עם השב"כ ומתחזים לעצירים מן השורה במטרה לדובב את הנחקרים ולהוציא מהם מידע או הודאה, או לשרת בדרך אחרת את החקירה.

67 נחקרים סיפרו כי נלקחו לאגף מדובבים – אגף שרוב ה"עצירים" בו משתפים פעולה עם רשויות החקירה. בטרם הועברו לאגף, נמסר להם שחקירתם הסתיימה ושמעבירים אותם לכלא. רובם הועברו למעשה לאגף אחר בכלא שקמה, בעוד אחרים הועברו למתקני כליאה אחרים, בעיקר לבאר שבע. הנחקרים בילו באגף המדובבים בין יומיים לעשרה ימים.

נחקרים תיארו את תנאי הכליאה באגף המדובבים כטובים בהרבה מאלה שבאגף החקירות: מקלחת, בגדים להחלפה, 20 סיגריות ביום, אוכל טוב, יחס מכבד ומענה לבקשות. הם שהו בתא גדול עם עוד תשעה עד 11 עצירים נוספים, שלהערכת הנחקרים רובם היו מדובבים. לעצירים הללו הייתה חזות של מוסלמים אדוקים. לרוב אחד מהם הציג את עצמו כ"אחראי מטעם הארגון". המדובבים חקרו את העציר האורח, הורו לו לספר הכול כדי שיגנו עליו, איימו שאם לא יספר הדבר יפגע בשמו והוא ייחשב למשתף פעולה עם ישראל ולחשוד בפני הארגון, איימו בבידוד אם לא ידבר והבטיחו שיוכל לדבר עם משפחתו. עם שחרורו מאגף המדובבים הוחזר הנחקר ישירות לחדר החקירות, שם עימת אותו החוקר עם הדברים שמסר למדובבים.

מ"ג, בן 33, עובד בניין מבירקין:

אחרי עשרה ימים צילמו אותי, חתמתי על הודאה, הטבעתי אצבעות ואמרו לי שאני מועבר לכלא. העבירו אותי עם סוהר לאגף אחר. ניגש אלי מישהו בשם אבו בהאא, אמר שהוא אחראי הוועד הביטחוני בארגונים. הוא הבטיח לשכור לי עורך דין פרטי ושאעבור לאגפים הרגילים. אמר שחייבים לספר הכול כדי שהדברים יתועדו. סיפרתי את מה שקרה לי ואישרתי דברים שהוא הכניס לי לפה. אבו בהאא ישב איתי כל יום כמה שעות במשך 15 ימים. התנאים היו טובים, אוכל טוב ובגדים. הם הבטיחו שיתנו לי לדבר עם משפחתי בנייד. לא חשדתי שאלה מדובבים. הם היו 14-16 [אנשים]. אמרו שמעבירים אותי לאגפים – וכך לקחו אותי ומצאתי את עצמי אצל החוקר. הוא אמר לי שהייתי אצל מדובבים. חתמתי על הודאה חדשה שכללה את כל מה שאמרתי למדובבים.

פייסל אל-חדאד, בן 18 וחצי, עוזר ספר מחברון:

הייתי באשקלון בצינוק לילה אחד, ואז לקחו אותי למדובבים. זה אגף עם שני חדרים באשקלון. המדובבים התייחסו אליי טוב, אבל אמרו שחברים סיפרו עלי דברים ולחצו שאודה. אמרו: "אם לא תודה, נוציא אותך מאצלנו ונשלח אותך לאזרחיים. אלה נרקומנים, שירביצו לך ויתעללו בך, ולא תקבל טלפון". אני ביקשתי טלפון כדי להרגיע את אימא שלי, שחולה. אני סיפרתי דברים שלא עשיתי. הם אמרו דברים ואני אישרתי. אחרי חמישה ימים באו לקחת אותי בחזרה לצינוק באשקלון. יותר מאוחר, חבר אחד אמר לי שהייתי אצל מדובבים.

44 עצירים העריכו כי לפחות פעם אחת הוכנס לתאם מדובב. בחלק מהמקרים ניסה המדובב להוציא מידע מהעציר ולעתים הוא הפריע לשנתו באמצעות דיבורים, נחירות ודפיקות במהלך הלילה. אחרים מסרו כי המדובב "הכין" אותם להעברה לאגף המדובבים בכך שהטעה אותם כאשר נתן להם להבין שהם עוברים לכלא, והסביר ששם ייפגשו עם "אנשי הארגון", שלהם יש לספר הכול.

מ"א, בן 21, סטודנט מחברון:

שלחו אותי לצינוק ליומיים. הכניסו מישהו מדי פעם והוציאו אותנו וחוזר חלילה. כנראה זה היה מדובב. האסיר הזה אמר שחשוב שהעציר יגיד משהו, לא חשוב מה, עדיף שסתם יספר דברים, על פני כך שיקבל מינהלי. אמר שכשלא אומרים כלום ולא מספקים מידע החוקרים מכניסים אותך למינהלי. זה הפחיד אותי. וגרם לי לספר דברים על שני חברים שאין להם שום קשר. רק כדי שלא אקבל מינהלי. אני סתם סיבכתי את החברים האלה בלי שידעו.

כבילה למיטה

בשישה מקרים הועבר הנחקר לצינוק, נקשר שם לפינות המיטה ברגליו ובידיו והוחזק כך בין שמונה שעות לשלושה ימים. אמצעי קיצוני זה ננקט, כך נראה, בתגובה לאיומים בהתאבדות, או בשל הערכה או טענה שהעציר עלול לפגוע בעצמו – לאחר שהלה התפרץ או נשבר בעת החקירה הפרונטלית או במהלך החזקתו בבידוד. קיים חשש כי בחלק מהמקרים הכבילה אף הייתה אמצעי חקירה בפני עצמו.

באחד מהמקרים נכבל כך עציר למיטה בשעות ה"מנוחה" מהחקירה האינטנסיבית – שארכו כשלוש שעות ביממה – במשך ארבעה ימים רצופים. לעומת זאת, בארבעה מקרים אחרים שבהם איים עציר בהתאבדות בעת שהייתו בבידוד, הוכנס בתגובה עציר נוסף לתא ולא נעשה שימוש בכבילה.

ברוב המקרים הזכירו העצירים מעורבות של עובדת סוציאלית בהנחיה לכבול אותם למיטה בבידוד. ממסמכים רפואיים של השב"ס עולה כי ישנה גם מעורבות של גורמי רפואה במתקן שמאשרים כי לנחקר "אין מניעה לכבילה למיטה". כבילה כזו אינה יכולה כשלעצמה להיחשב כטיפול הולם למצוקה קיצונית. הגורמים הרפואיים והטיפולים אישרו את אמצעי הריסון המחמיר של הכבילה בלי שנקטו לצדו בצעדים טיפוליים כלשהם.

מוחמד זמאערה, בן 23, סטודנט מחלחול, נחקר במשך 20 ימים באופן אינטנסיבי, הועבר לשבוע לאגף מדובבים והוחזר לחקירה לחמישה ימים:

זה נמשך חמישה ימים, החקירה היומית. ואז הרגשתי שאני מתמוטט, שאני נחנק, צעקתי לסוהר שאני מרגיש שאני הולך למות. באו והוציאו אותי, שלחו אותי לחדר עם מיטה וצלבנו אותי על המיטה הזו. הם קשרו לי כל יד וכל רגל לעיגול כזה מקובע במיטה. נשארתי שם מהצהריים ועד צהרי היום למחרת, 24 שעות. אני צעקתי כל הזמן, והם לא שומעים

ולא נענים אפילו לבקשה ללכת לשירותים. הם לא מוכנים לשמוע. בזמן האוכל שחררו לי את הידיים. [...] אחרי ששחררתי, הגיעה עובדת סוציאלית, שאלה האם אני רוצה למות או שתקשור אותי שוב. אמרתי שאני כבר לא הולך למות. שלחו אותי לצינוק. כנראה הבינו שאני רוצה למות ולא שאני הולך למות!

תייסיר בלקיס, עובד בניין מזייטא, בן 26:

כל יום לקחו אותי בבוקר ונשארתי עד חצות על כיסא החקירה. התפתח אצלי כאב בגב. אחרי כ-15 ימים כאלה שמשון החוקר הגיע והתחיל לקלל קללות גסות. קילל את אמי. אמר דברים מאוד קשים כדי להרגיז אותי. אני התעצבנתי וניסיתי לקום מעל כיסא החקירה. ברור שלא יכולתי, כי הייתי אזוק, אבל צעקתי וכעסתי. פתאום נכנסו לחדר עוד כמה חוקרים והתחילו להדוף אותי וכאילו לנסות להשתלט עלי. לקול הצרחות נכנסה מישהי שאמרה שהיא עובדת סוציאלית. שאלה מה קורה, אמרתי שהם מקללים אותי ואני לא מוכן לזה. היא ניהלה שיחה בעברית עם החוקרים. לא הבנתי מה נאמר בדיוק. הבנתי שהסוהרים והחוקרים אמרו לה שאני מנסה לתלות את עצמי. הם דיברו ביניהם ואז שלחו אותי לחדר בו מיטה מברזל ומקום לאיזוק בידיים וברגליים. השכיבו אותי עליה ואזקו אותי ברגליים ובידיים. נשארתי כך ליומיים. סירבתי לאכול כל עוד אני אזוק למיטה כך.

אשרף עספור, בן 34, סטודנט וחקלאי מחברון, מסר לחובש צבאי שראה בעת העברתו לחקירה שהוא סובל מקוצר נשימה, ומכאבי גב ורגליים. מידע זה נרשם גם על ידי הרופא שקלט אותו עם הגעתו לשקמה. למרות זאת הייתה חקירתו קשה ואינטנסיבית: במשך כעשרה ימים הוא נחקר כ-20 שעות ביום, כאשר ידיו אזוקות לאחור. כתוצאה מכך סבל עספור מכאבים עזים בגבו וברגליו. לאחר כעשרה ימי חקירה כאלה, כאשר חוקרים לחצו עליו למסור מידע אישי ואינטימי על קרוביו וטענו שהוא שקרן – התפרץ עספור בצעקות ואמר שקץ בהשפלות. כתגובה:

הם קראו לעובדת סוציאלית. היא שאלה כמה שאלות, שאלה האם אני מסוגל לפגוע בעצמי. אמרתי לה: מה את חושבת, שאם כן אבוא לספר? היא החליטה לבד שכן. לכן בשעות של המנוחה היומית שלחו אותי לצינוק וריתקו אותי למיטה. היו שם מצלמות. הם אמרו שזו החלטה של העובדת הסוציאלית ולא שלהם. זה נמשך ארבעה ימים.

אחרי ימי הכבילה נעשו תנאי החקירה של עספור קשים אף יותר, כשהחוקרים התחילו לאזוק גם את רגליו, וציוו עליו להכניס אותן מקופלות אל מתחת לכיסא, מה שגרם לו לדבריו לכאבי תופת בברכיים, ו"גמר" לו את הגב ואת הפרקים. רק זמן רב אחרי שביקש אפשרו לו החוקרים לראות רופא, שנתן לו תרופה. חקירתו האינטנסיבית של עספור נמשכה 36 ימים תמימים.

המשך המעצר בתום החקירה

57 נחקרים – כמחצית מכלל העצירים במחקר זה – הוחזקו בצינוק במתקן שקמה יותר משלושה ימים לאחר סיום חקירתם. 28 מהם הוחזקו כך בין 10 ל-30 ימים. 23 הוחזקו בבידוד מוחלט במשך חלק מתקופת המעצר שלאחר החקירה: בין יומיים ל-18 ימים. עציר נוסף הוחזק ארבעה ימים כשהוא לבד במשך היום ובחברת מדובבים בשעות הלילה. ל-17 עצירים נמסר כי הם נמצאים בשלב זה בהמתנה למעבר למתקן אחר ול-12 נאמר כי חקירתם הסתיימה.

מ"ג, בן 33, עובד בניין מבירקין, נחקר באופן אינטנסיבי במשך 10 ימים, שהה לאחר מכן באגף מדובבים כשבועיים, נחקר שוב כחצי שעה, ואת שאר הזמן בילה בבידוד:

שלחו אותי לצינוק, לעוד לא זוכר כמה ימים. הייתי לבד. דיברתי עם הקירות. למעשה בשלב הזה אף אחד לא דיבר אתי. ניסיתי לבקש מהסוהרים לקחת אותי לחוקר כי רציתי לשנות את הודאתי, הם סירבו. נשארתי לבד.

שישה עצירים דיווחו כי במהלך התקופה שבה הוחזקו בצינוק ללא חקירה, היו תנאי המעצר שלהם משופרים – תא גדול יותר, בחברת עצירים נוספים ולפעמים עם מקלחת בתא. ואולם יתר העצירים הוסיפו לסבול מתנאי כליאה ירודים ומשפילים, ועל כל ה-57 הוטל להישאר באגף החקירות, כשהם כפופים לכללים הנוקשים ולתנאים הקשים השוררים בו.

מוחמד אבו ערקוב, בן 21, סטודנט תושב חווארה, נחקר אינטנסיבית במשך כשבועיים, הוחזק כשבוע בבידוד וכמה ימים נוספים בחברת מדובבים:

ביום חמישי החזירו אותי לשב"כ מהמדובבים, לחקירה של כארבע וחצי שעות. כך סיימנו. אמרו שזהו ושולחים אותי לצינוק לבד. כשלושה ימים. זה צינוק עם זרם אויר מאוד חזק וקר, אין מספיק שמיכות. השמיכות והמזרן – גרועים ורטובים. כבר לא חקרו אותי, ועדיין נשארתי לעוד שמונה ימים נוספים, חוץ מהשלושה ימים לבד. סתם ישבתי שם. את שמונת הימים ביילתי בצינוק קצת יותר גדול, היו שם חמישה עצירים בנוסף אלי, ובתוכו מקלחת ושירותים חשופים. לכן לא יכולנו להתקלח אחד מול השני מצד אחד, ומצד שני לא לקחו אותנו להתקלח בחוץ, בטענה שיש מקלחת בפנים. זו הייתה תקופה מאוד קשה, כי מאוד צפוף, מזרנים דקים מאוד, האוכל היה בכמות קטנה מאוד.

התעללות בקטינים שנחקרו במתקן שקמה

חמישה מתוך העצירים הנידונים במחקר זה היו קטינים בתקופת החזקתם במתקן שקמה, בין הגילאים 16 וחודשיים ל-17 ושבעה חודשים. הן החקיקה הצבאית, הן החוק הישראלי והן המשפט הבינלאומי קובעים כי אדם שטרם מלאו לו 18 הוא קטין, הזכאי להגנה מיוחדת. ואולם קטינים אלה לא זכו להגנה הנדרשת: ארבעה מהם היו נתונים לאלימות קשה בעת המעצר או הוכו במהלך הדרך מביתם למתקן המעבר, שניים הותקפו בידי חיילים גם במתקן המעבר ושניים מסרו שרופא או חובש התעלמו מתלונותיהם במתקן זה. שניים סיפרו שלא קיבלו אוכל ושתייה במתקן המעבר וכי הארוחה הראשונה שקיבלו מאז שנעצרו הייתה רק במתקן שקמה, 12-14 שעות מעת המעצר.

הקטינים הוחזקו באגף החקירות שקמה בין תשעה ל-16 ימים. נראה שחקירתם עוצבה תוך התחשבות מסוימת בגילם: בניגוד לעצירים רבים אחרים לא נמנעה מהם שינה, לא נכפו עליהם חקירות ממושכות (פרקי החקירה נמשכו בין שעה לחמש שעות) והכיסא שאליו נאזקו בעת החקירה היה כיסא רגיל ולא כזה שעוצב באופן שיסב כאבים נוספים. עם זאת, שניים מהקטינים דיווחו על אימים שהופנו כלפיהם, שניים סיפרו על קללות גסות, אחד הצהיר על צעקות באוזניו ואחד על אלימות פיזית. שלושה קטינים הוחזקו בבידוד במשך שמונה עד 12 ימים, למעט בזמן החקירה הפרונטלית. שניים הוחזקו בבידוד מוחלט למשך שניים עד שלושה ימים רצופים. קטין אחד מסר שחוקריו התעלמו מבעיותיו הרפואיות וכי נמנע ממנו טיפול רפואי נאות.

חלק מתנאי הכליאה של הקטינים היו טובים יותר מאלה שעליהם דיווחו רוב העצירים: ארבעה מהם מסרו שהותר להם להתקלח ביום הראשון עד השלישי לשהותם במתקן, שלושה מסרו שקיבלו מגבת ושניים דיווחו שהריח בתאם היה סביר. ואולם, כמו יתר העצירים – הם הוחזקו בצינוק צר, שקירותיו אפורים ומחוספסים ושתיים דולק בו אור. המזון שניתן להם היה מועט ובאיכות ירודה, וארבעה מהם דיווחו שירדו במשקלם בין חמישה לשמונה ק"ג בתקופה של עד 16 ימים. כמו כן, רופא התעלם מתלונותיו של אחד הקטינים שהגיע למתקן אחרי שספג מכות קשות מידי חיילים בעת מעצרו.

שניים מהקטינים לא קיבלו לבנים להחלפה במשך שבועיים, ואחד במשך שבוע. קטין אחד דיווח שהסוהרים לא הגיבו כשהיה דופק על הדלת ולא נענו לשום בקשה שלו. אחר סיפר שכשביקש מסוהר אש לסיגריה, הלה דחף אותו בכוח עד שמצחו נחבט בקיר. הוא נפצע כתוצאה מכך ונגרם לו דימום רב. שלושה קטינים מסרו שלא נפגשו כלל עם נציגי הצלב האדום במהלך השבועיים שבהם הוחזקו במתקן שקמה. שניים מסרו כי הותר להם להיפגש עם עורך דין בזמן שהותם במתקן.

שלושה מהקטינים נשלחו לכמה ימים לאגף המדובבים בכלא באר שבע, שם הם הושמו בתא אחד עם עצירים או מדובבים בוגרים, בניגוד לצו הצבאי הדורש שקטינים יוחזקו בנפרד¹⁴ ובניגוד להקפדת הרשויות להפריד בין קטינים לבוגרים באגף המדובבים

14 צו בדבר הוראות ביטחון, פרק ג' סעיף 149(א).

בפתח תקווה, כפי שנמצא במחקר קודם.¹⁵ קטין אחד הוחזק במשך חמישה ימים ללא חקירה בסוף שהותו בשקמה.

עטיה סבאח, עובד שוק מתוקוע, בן 16 וחצי בעת מעצרו, סיפר על המעצר ועל החזקתו במתקן שקמה:

לקחו אותי ברגל. הגענו לג'יפ. שמו אותי אזוק וקשור עיניים ברצפת הג'יפ. היו מסביבי הרבה חיילים. קיבלתי מכות על הראש שלי. הורידו אותי במחנה צבאי [...]. פגשתי רופאה שדיברה קצת ערבית, שאלה שאלות ובדקה חוס. זהו. אחר כך הושיבו אותי על כיסא כשאני אזוק וקשור עיניים, אני לא יודע איפה בדיוק. החיילים קיללו אותי, צחקו לי ולעגו לי. החיילים נתנו לי סטירות ומכות בעורף. נתנו לי גם מכה בגב. חייל אחד דרך לי על שתי הרגליים. פשוט עמד לי על כפות הרגליים. [...] העבירו אותי במכונית למקום אחר. זרקו אותי על הרצפה בתוך חדר. כך נשארתי עד הבוקר. לא קיבלתי לא אוכל ולא שתייה. בבוקר לקחו אותי לאשקלון.

בחקירה – הכניסו אותי לחדר, קשרו את ידי לאחור וקשרו גם את הרגליים שלי באזיקים. היו שני חוקרים. אחד מהם תפס את הצווארון של החולצה שלי מקדימה ומשך וצעק שעלי לדבר. הוא קילל קללות גסות. [...] כל הזמן כאב לי הגב. הם לא האמינו לי כשאמרתי להם שכואב לי מאוד. פעם אחת, כשעמדתי והם רצו להחזיר אותי לצינוק, התעלפתי ונפלתי. הם הקימו אותי בכוח ואמרו שאני מתחזה. לא יכולתי לעמוד על רגלי. ביקשתי שיקחו אותי לרופא, אבל לא הסכימו. למחרת לקחו אותי לרופא. אמרתי לו שכואב לי הגב, שיש לי כאבים בחזה, לא יכולתי לנשום. הרופא לא דיבר ערבית. הסוהר תרגם. הרופא נתן לסוהר תרופה, זה מה שראיתי, אבל אני לא קיבלתי שום דבר. אני ראיתי את הרופא נותן לסוהר כדורים. סבלתי מכאבים בגב ובחזה. בשני הצדדים, מלפנים ומאחור. היום זה פחות, אבל עדיין [כואב].

15 דו"ח פתח תקווה, עמ' 26.

טיפול רפואי לקוי

רשויות הצבא והשב"ס מחויבות לערוך בדיקה רפואית לעצירים שמתקבלים למתקן צבאי או למתקן החקירות, ולספק להם את הטיפול הרפואי שלו הם זקוקים במהלך תקופת מעצרם וחקירתם. ואולם נחקרים דיווחו על היעדר בדיקה רפואית, על רופאים שאינם דוברי ערבית ועל טיפול רפואי לקוי או חסר. נוסף על המידע שהתקבל מהנחקרים, מצאנו בתיעוד הרפואי שהתקבל מהשב"ס רישומים של רופאים המעידים באופן ברור על ליקויים בטיפול הרפואי, לרבות מניעת טיפול שנרשם לעציר טרם מעצרו.

במתקני מעבר של הצבא

מעצר חשודים בעבירות ביטחון מבוצע, כאמור, על ידי הצבא. נוהלי הצבא מחייבים עריכת בדיקה רפואית לכל עצור ותיעוד של הבדיקה בטופס מובנה. על הרופא או הפרמדיק המבצעים את הבדיקה לרשום בטופס את הממצאים שהתגלו במהלכה ולספק אישור רפואי למעצר.

79 עצירים דיווחו כי נלקחו לרופא או לחובש עם הגיעם למתקן המעבר: 42 מסרו כי נבדקו פיזית, 31 ציינו כי רק ענו על שאלות או מילאו טופס רפואי – בלי להיבדק, ושישה פגשו איש רפואה אך לא פירטו אם הלה בדק אותם או לא.

16 עצירים דיווחו כי הטיפול הרפואי שניתן להם במתקן המעבר לא היה מספק, או שלא ניתן כלל, למרות שנזקקו לו: שמונה מהם התלוננו בפני הגורם הרפואי על פציעות כתוצאה ממכות בידי חיילים או שוטרים, אולם אנשי הרפואה התעלמו מתלונותיהם או שלא טיפלו בהן כראוי; עציר נוסף שהוכה לא יכול היה לספר לגורם הרפואי על כך בגלל קשיי השפה.

12 מהעצירים מסרו כי הגורם הרפואי דיבר ערבית ושלושה דיווחו כי הוא דיבר קצת ערבית. 27 מהעצירים מסרו כי הגורם הרפואי לא דיבר ערבית. עשרה מהם סיפרו כי לא היה מתורגמן כלל; 11 הצהירו כי היה מי שתירגם, אך שלושה מתוכם התקשו להבין את התרגום. במקרה נוסף נעשה התרגום דרך הטלפון.

השב"ס העביר לידי המוקד להגנת הפרט, לבקשתו, 20 תיקים רפואיים הנוגעים לעצירים הכלולים במחקר זה, שבשמן הגיש המוקד תלונות נגד אנשי הרשויות שפגעו בהם. ב-19 מהתיקים הללו שהתייחסו לפלסטינים שנעצרו בידי הצבא, לא הועבר למוקד התיעוד הרפואי הצבאי של מעצרם. לאחר התכתבויות של המוקד עם השב"ס התקבל התיעוד החסר ב-16 מהמקרים. בשני מקרים מסר שב"ס כי "לצערנו לא נמצא תיעוד רפואי הקודם את הגעתם [של העצירים] למתקני המשמרות בשב"ס".¹⁶ בשני תיקים צבאיים שהעביר השב"ס למוקד להגנת הפרט, התיעוד הרפואי

16 מכתב מעו"ד מיכאל אביטן מלשכת היועץ המשפטי לשב"ס, לעו"ד דניאל שנהר מהמוקד להגנת הפרט, 22.6.15. במקרה נוסף העציר לא היה מעוניין להמשיך את הפנייה בנושא.

הצבאי לא היה מדויק. גם במקרים שבהם פציעות שנגרמו כתוצאה מהתעללות חיילים תועדו כיאות בידי אנשי רפואה במתקן המעבר, הדבר לא הוביל לפתיחת חקירת מצ"ח נגד החיילים – דבר שקרה רק מאוחר יותר, בהתערבות המוקד להגנת הפרט (ראו להלן).

במתקן שקמה

בדו"ח שפרסמו הוועד נגד עינויים ורופאים לזכויות אדם בשנת 2011, הובאו עדויות לכך שרופאים במתקני כליאה מתעלמים מתלונות של מטופלים פלסטינים, מאפשרים לחוקרי שב"כ להשתמש בהתעללות ובעינויים, אינם מדווחים על פגיעה בכלואים לממונים עליהם או לגורם אחר ומחזירים קורבנות של אמצעים כאלה לרשות מי שפגע בהם. בכך, למעשה, מעניקים הרופאים הכשר לנעשה בחדרי החקירות.¹⁷ תופעות אלה עולות גם מדיווחי העצירים במחקר הנוכחי: רופאים במתקן שקמה התעלמו מבעיות רפואיות, שללו טיפול רפואי הולם ואפשרו למשטר החקירות הנוקשה להמשיך בפעולתו, תוך חשיפת מטופליהם לפגיעה אפשרית בגופם ובנפשם. בכך היו הרופאים שותפים להתעללות ולעינויים הבלתי חוקיים שהופעלו נגד הנחקרים.

בכל אלה הפרו הרופאים את חובתם, המכוונת בראש ובראשונה לשלום מטופליהם, ויצרו מצג כוזב של פיקוח רפואי מקצועי על משטר החקירות המתעלל, תוך הפרה של הצהרת טוקיו. ההצהרה, שאושרה בידי ההסתדרות הרפואית הישראלית בשנת 2007,¹⁸ אוסרת על השתתפות של רופאים בעינויים, בהתאכזרות או בהשפלה של אדם אחר; על מתן הרשאה רפואית לביצוע עינויים ואספקת מידע רפואי ותרופות לצורך זה; ועל נוכחות במקום שבו מתבצעים עינויים.¹⁹

20 עצירים דיווחו כי הרופא שעמו נפגשו בעת הקליטה במתקן כלל לא ערך להם בדיקה אלא רק שאל אותם שאלות כלליות לגבי מצב בריאותם. בשמונה מקרים בלבד מסרו עצירים כי הרופא דיבר ערבית. 31 סיפרו כי היה אדם שתירגם – כאשר בשני מקרים התרגום הוגדר כלקוי ובמקרה אחר מצאו מתורגמן רק אחרי שעה. כל העצירים שנקלטו במתקן שקמה הועברו למשטר החקירות הקשוח ולתנאי הכליאה הקשים – לרבות מי שהגיעו חבולים ממכות חיילים או שוטרים ומי שדיווחו על בעיות בריאות שונות.

80 עצירים נזקקו לטיפול רפואי במהלך תקופת החזקתם במתקן שקמה. 29 מהם נזקקו לטיפול רפואי עם הגעתם למתקן: 21 בשל בעיות בריאות קודמות ושמונה עקב מכות מצד אנשי כוחות הביטחון. 51 נזקקו לטיפול רפואי במהלך החקירה שהותם במתקן, כאשר חלקם סבלו מיותר מבעייה רפואית אחת: 29 עצירים התלוננו על כאבים בעקבות החקירה, בעיקר בגב וברגליים, בשל

17 הוועד נגד עינויים ורופאים לזכויות אדם, **להקדים תרופה למכה – מעורבות אנשי רפואה בעינויים והתעללויות**, אוקטובר 2011, http://www.stoptorture.org.il/files/report07_0.pdf.

18 ההסתדרות הרפואית הישראלית, "איסור השתתפות רופאים בחקירות ובעינויים", 2007, <http://www.ima.org.il/MainSite/ViewCategory.aspx?CategoryId=1112>.

WMA Declaration of Tokyo - Guidelines for Physicians Concerning Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment in Relation to Detention and Imprisonment, *Adopted by the 29th World Medical Assembly, Tokyo, Japan, October 1975, revised May 2005, May 2006*, <http://www.wma.net/en/30publications/10policies/c18/index.html>.

האיזוק הממושך; 14 פיתחו בעיות עור, כגון פטריות, פריחה וגירוד; 13 התלוננו על בעיות במערכת העיכול; אחרים התלוננו על חום, דלקות עיניים ואזניים, כאבי שיניים ועוד.

בקשתם של 18 מהעצירים לראות רופא לא נענתה כלל. עשרה אחרים נאלצו להמתין שעות וימים עד שנלקחו לרופא ואחד מהם נפגש עם רופא רק אחרי ששבת רעב במשך יומיים. שני עצירים מסרו כי נלקחו לרופא רק בהנחיית שופט, אחרי שביקשו זאת ממנו בעת הארכת מעצרם, ואחר הגיע למפגש עם רופא רק אחרי שניתן לו לפגוש את עורך דינו.

20 מהנחקרים שפגשו רופא במהלך שהותם בכלא שקמה התלוננו כי הרופא התעלם מתלונותיהם, או שטיפל בהן באופן חלקי או לא יעיל. בשמונה מהמקרים הללו ההתעלמות הייתה מתלונות של עצירים על אלימות שנקטו נגדם חיילים או שוטרים בעת המעצר או בדרך למתקן. תשעה נחקרים לא קיבלו במתקן שקמה את התרופות שהם נוהגים לקחת, ובשני מקרים נוספים לא סופקה להם באופן רציף התרופה שרשם להם הרופא במתקן. בכל המקרים אפשרו הרופאים להחזיר את הנחקרים לחדרי החקירות ולצינוק, גם כאשר החקירות או התנאים בצינוק היו הגורמים לכאביהם ולבעיותיהם הרפואיות.

עאדל תמימי, בן 43, עובד תעשייה מחברון, נוטל באופן קבוע תרופה נויורולוגית המשמשת למניעת כאבים עזים שגורמת לו מחלתו. ביום השלישי למעצרו בכלא שקמה אזלה התרופה שהביא איתו, ואילו התרופה החלופית שסיפק לו הרופא לא הקלה על כאביו וגרמה לו לעלייה בלחץ הדם. בעת הארכת המעצר השלישית שלו סיפר זאת תמימי לשופט, אשר הורה לרופא לתת לו את התרופה המתאימה – אך הדבר לא קרה. בדיון ההארכה השישי חזר העציר ותיאר לשופט את מצב בריאותו, וכך עשה גם עורך הדין שלו. השופט מחה על התנהגות הרופא וביקש ממנו לספק לעאדל טיפול מתאים "גם אם זה משוויצריה". השופט החליט להפסיק את החקירה ולשלוח את התיק לתביעה הכללית, אשר קבעה, למרות פסיקת השופט, שיש להחזיר את הנחקר לצינוק. לאחר שני לילות, בשעה אחת בלילה, נלקח עאדל לרופא, שאמר לו שהנוירולוג מבקר בכלא רק פעם בחודש וכי לרוע המזל הוא ביקר בשקמה לפני שבוע – לכן עליו להמתין עד הביקור הבא. עאדל הוחזר לצינוק ולאחר כמה ימים הועבר לבית המשפט הצבאי בעופר, שם עמד למשפט. בכל 36 הימים שבהם היה עצור בשקמה לא קיבל תמימי את התרופה וסבל מכאבים עזים.

טאהא אבו לטיפה, תלמיד בן 18 מקלנדיה, חולה אפילפסיה וסובל מפציעה שאירעה שנתיים קודם לכן כתוצאה מרסיס בראשו, הגיע למתקן שקמה בפנים נפוחים ופצועים אחרי שעבר התעללות קשה בידי חיילים בעת המעצר ובדרך. הוא סיפר על כך לרופא שפגש אותו באשקלון. מהתיק הרפואי שהעביר השב"ס למוקד להגנת הפרט עולה שבפני אותו רופא היה מונח הטופס הרפואי הצבאי, שבו נרשמו שלל בעיות בריאות חמורות שאבו לטיפה ציין בעת מעצרו שמהן הוא סובל – וכן גיליון רפואי של השב"ס מעת קליטתו במעצר קודם, כשנה וחצי קודם לכן, ובו סומן כי סבל מתחלואת נפש ומנטיות אובדניות. הרופא התעלם מכל אלה ורשם בגיליון הקליטה שאבו לטיפה בריא בדרך כלל ולא מקבל טיפול תרופתי קבוע. הוא הועבר לחקירה אינטנסיבית שנמשכה 22 שעות ביום, במשך 12 ימים, כשהוא אזוק במשך כל שעות החקירה. בכל תקופת מעצרו בשקמה – 44 ימים – נמנעו מאבו לטיפה התרופות שנהג ליטול בקביעות טרם מעצרו, מה שהחמיר את מצבו. לאחר שאיבד יום אחד את ההכרה על כיסא החקירה, נתן לו הרופא משככי כאבים וכדורים נגד חום, וחקירתו נמשכה. בקשתו כי רשויות הכלא ייצרו קשר עם משפחתו כדי לקבל את שם

התרופה שלה הוא זקוק לא נענתה. רק 11 ימים אחרי שהועבר משקמה ביקש הרופא במתקן עופר לעיין במכתב מרופאו, הבין שהוא סובל מאפילפסיה ורשם לו את התרופה הקבועה שלו.

בעקבות דו"ח פתח תקווה, התלונן המוקד להגנת הפרט בפני קצין תלונות אסירים במשרד לביטחון הפנים (קת"א) על 13 מקרים של טיפול רפואי בלתי הולם שניתן לנחקרים בידי רופאי שב"ס, או של מעורבות רופאי השירות באמצעים המהווים התעללות או עינויים. ב-11 מהמקרים נסגר תיק התלונה "מחוסר ראיות", במקרה אחד הועבר תיק החקירה למח"ש (ונסגר שם מאותה סיבה) ולגבי המקרה האחרון טרם התקבלה תשובת השב"ס, על אף שחלפו קרוב לחמש שנים מאז הגשת התלונה.

בעקבות המחקר הנוכחי הגיש המוקד להגנת הפרט בין אוקטובר 2013 לנובמבר 2014 שלוש תלונות לקצין רפואה ראשי, ליחידה הארצית לטיפול בסוהרים במשטרת ישראל (יאח"ס) ולקת"א. התלונות הוגשו בגין כבילת עצירים למיטה ובטענה שאנשי צוות רפואי לא העניקו לנחקרים טיפול רפואי נאות, או שאישרו חקירה שהסבה להם נזק גופני. שתיים מהתלונות הועברו לענף משמעת בשב"ס ואחת למבט"ן. עד יוני 2015 טרם הסתיים הטיפול בתלונות.

עינויים בידי הרשות הפלסטינית טרם החקירה בישראל

כשליש מכלל העצירים הנסקרים במחקר (39 עצירים) נעצרו בידי הרשות הפלסטינית קודם למעצרו בידי ישראל. מבין ה-32 שמסרו את תאריך המעצר ברשות, 17 נעצרו בידי ישראל בטווח זמן של פחות מחודש ממועד שחרורם ממעצר הרשות; שבעה – בין חודש לארבעה חודשים; ארבעה – בין חצי שנה לשנה; וארבעה נעצרו בידי ישראל יותר משנה אחרי שחרורם.

מבין 39 העצירים שנחקרו ברשות, 28 מסרו כי הם נחקרו בחקירת השב"כ על אותם דברים שעליהם חקרו אותם אנשי הרשות ואחד בלבד מסר שנחקר על נושאים שונים; היתר לא התייחסו לעניין. 26 דיווחו כי הבחינו שחומר החקירה מהרשות היה בידי החוקרים הישראלים; ב-22 מהמקרים הללו החוקר אמר במפורש שתיק החקירה מהרשות נמצא אצלו במחשב, ולעתים אף הראה לנחקר הודאות שעליהן חתם ברשות.

כל אלה הם ביטויים לשיתוף הפעולה הביטחוני שמתקיים מזה שנים בין כוחות הביטחון הישראליים והפלסטיניים. ואולם מתצהירי נחקרים עולה כי שיתוף הפעולה כולל גם העברת מידע שהושג בעינויים קשים בעת החקירה במנגנוני הביטחון של הרשות הפלסטינית – לידי השב"כ הישראלי.

14 מבין הנחקרים שנעצרו קודם בידי הרשות דיווחו על עינויים שעברו בחקירתם שם: עשרה דיווחו על מכות; שבעה תיארו קשירות ותנוחות מכאיבות; ארבעה סיפרו על שהות ממושכת בחדר קירור; שלושה דיווחו על בידוד לתקופה ממושכת; שלושה הצהירו על מניעת שינה; שניים תיארו שהות בצינוק ללא מיטה, שרצפתו מוצפת מים; ושניים על תלייה מהידיים לזמן ממושך. עציר אחד דיווח שחקירתו ברשות היתה "רגילה, לא אלימה", והיתר לא תיארו את אופן חקירתם בידי הרשות.

מבין 14 הנחקרים שמסרו כי עונו בעת חקירתם ברשות, 11 מסרו את מועד החקירה. ממידע זה עולה כי עשרה מהם נעצרו בידי ישראל בין יומיים ל-35 ימים אחרי ששחררו מכלא הרשות; עציר נוסף נעצר לאחר 90 ימים. 11 מהעצירים שעונו ברשות מסרו שהבחינו שחומר החקירה מהרשות היה בידי החוקרים הישראלים, כשבעשרה מקרים החוקר אמר זאת במפורש או שהראה לנחקר חלקים מתיק החקירה ברשות. רק נחקר אחד אמר שלא ראה סימן לכך. עשרה נחקרים מסרו שנחקרו על אותם נושאים בידי הרשות ובידי ישראל.

נראה כי החוקרים הישראלים היו מודעים לעינויים שעברו הנחקרים במתקני הרשות. לשני נחקרים אמרו החוקרים הישראלים שהם רוצים להראות להם שהם טובים יותר מעמיתיהם הפלסטינים. נחקר אחר סיפר כי חוקריו הישראלים ידעו כי התלונן בפני ארגון זכויות אדם פלסטיני על עינויים שעבר בחקירת הרשות. נחקר נוסף, שעונה בידי הרשות הפלסטינית, מסר שחוקריו הישראלים איימו עליו במהלך החקירה כי יבקשו מהרשות הפלסטינית לעצור אותו שוב.

נעצרתי לכ-70 ימים בידי הרשות. אצל [מנגנון הביטחון] המסכל היה עינוי פיזי ונפשי. סבלתי מאוד. הייתי בבידוד במשך 40 ימים, עם חקירה ארוכה בלי סוף. ואז הכניסו אותי למה שאנחנו קוראים המקרר – זה חדר קטן ברוחב של 90 ס"מ ואורך של שני מטר. מכניסים אותך יחד ועם בגדים מאוד קלים ומזרימים אליך כל הזמן אויר מאוד קר. אתה מרגיש שזה מקרר. הקירות והרצפה מאוד קרים. אתה יושב שם עם בקבוק מים בלבד. אין שירותים. כשאתה רוצה לשירותים, אתה דופק ומבקש פעמים רבות עד שמוציאים אותך. אני הייתי שם שלושה ימים. לקחו אותי לחקירה במשך כ-12 שעות ועוד 12 שעות במקרר. הם נתנו שלוש ארוחות בסדר. החוקרים נתנו לי מכות בידיים שלהם על כל חלקי גופי. שניים החזיקו אותי והשאר נתנו לי מכות. היו איזמים שלא מומשו בתקיפה מינית. אי אפשר לשתוק, אתה תספר מה שהם רוצים כדי לסיים ולצאת משם. לכן סיפרתי מה שרצו ולא את האמת. ועדיין הישראלים רצו עוד.

[...] בסוף שוחררתי [מהרשות] עם קנס והגבלות ואמרו שעוד יבואו היהודים לקחת אותי. אחרי שבוע, הישראלים עצרו אותי. [...] אני כבר פגשתי ארגוני זכויות אדם והתלוננתי כנגד התנהגות [הביטחון] המסכל.

התיק שלי היה מוכן ושלם ממש, כי החוקר [הישראלי] הראה לי את התיק שלי שקיבל מהרשות. ראיתי את טביעת האצבעות שלי שם. החוקר אמר: הנה התיק שלך מוכן. אתה רוצה להוסיף משהו, ואז לחסוך לנו זמן?

מוחמד אבו ערקוב, בן 21, סטודנט מחווארה:

הייתי עצור אצל [הביטחון] המסכל כ-66 ימים, מתוכם 51 ימים בבידוד. החקירה הייתה אלימה עם מכות. [...] החוקרים באשקלון אמרו שאני מגיע אליהם כשהתיק שלי תפור, אין לי מה להכחיש. החוקר אמר לי: זה מה שאמרת אצל הרשות. הכול היה דומה, אפילו תמונות היו שם, אותן תמונות מהרשות.

מוחמד עאסי, בן 20, תושב בית ליקייה שעובד בסופרמרקט מקומי, היה עצור במשך קרוב לשלושה חודשים בידי הרשות הפלסטינית:

הייתי עצור אצל הרשות, ויומיים אחרי שהשתחררתי משם – היהודים עצרו אותי. נחקרתי לגבי אותם נושאים. החוקר, כששאלתי אותו מאיפה יש לו את המידע שהיה אצל הרשות, אמר: אנחנו חברים ולא מסתירים אחד מהשני כלום. [...] אצל הרשות עברתי עינוי, הם תלו אותי למשך ימים. היו תולים אותך מהחלון, מהמשקוף העליון של החלון (בידיים), הרגליים באוויר, רק קצות האצבעות יכולות לתפוש את הרצפה. הם נתנו לי לנוח רק לשעתיים-שלוש... החוקר [בישראל] אמר במפורש שהוא רוצה להראות לי עד כמה הם טובים יותר. זה אומר שהוא יודע איך נחקרתי ועוניתי ברשות.

השימוש בעינויים נגד נחקרים בידי מנגנוני הביטחון של הרשות הפלסטינית תועד בידי ארגוני זכויות אדם בינלאומיים ופלסטינים.²⁰ המידע שבידינו אינו מאפשר לקבוע האם הרשות יזמה את המעצר ואת שיטות החקירה, או שמא ישראל היא שביקשה ממנה לעצור אנשים מסוימים ולחקור אותם בעינויים. ואולם ניתן להניח – וכך גם עולה בבירור מהתצהירים של שלושה מהנחקרים – כי החוקרים ידעו שחומר החקירה, שהועבר אליהם מהרשות הפלסטינית, הושג באמצעות שימוש בעינויים קשים. במקרים אלה, חוקרי השב"כ השתמשו בידועין במידע שהושג בשיטות בלתי חוקיות.

ישנם מקרים נוספים של מדינות המפעילות במתקנים שמחוץ לשטחן חקירות שכוללות עינויים והתעללות בעצירים. לדוגמה, אחרי התקפות הטרור של 11 בספטמבר 2001 החלה סוכנות הביון האמריקאית (CIA) להחזיק עצירים במתקני כליאה מחוץ לארצות הברית, בהנהיגה שם "טכניקות חקירה רחבות" שכללו עינויים. נוסף על כך, ל-CIA ניתנה סמכות ל-"extraordinary rendition" – העברת עצירים לחסות מדינה זרה (למשל סוריה או לוב) למטרות מעצר וחקירה. בשני המקרים, המטרה הייתה לחקור עצירים מחוץ לשטח המדינה, רחוק מעין הציבור והחוק, תוך שימוש בעינויים.²¹

לאיסור על עינויים אין תחולה טריטוריאלית: אסור למדינה לבצע עינויים, או להשתמש במידע שהושג בעינויים, גם אם הדבר נעשה מחוץ לשטחה. בנובמבר 2009 הורשעו לראשונה סוכני CIA בגין מעורבות ב-extraordinary rendition, כששופט איטלקי הרשיע 22 סוכנים של הארגון בחטיפת אדם באיטליה ובגירושו למצרים, שם נכלא ועונה.²² בית המשפט האירופי לזכויות האדם פסק בדצמבר 2012 כי extraordinary rendition שנעשה בידי ה-CIA מהווה עינויים. הפסיקה עסקה בח'אלד אל-מסרי, אזרח גרמני, שנחטף בידי המשטרה המקדונית ונמסר לסוכני CIA שהעבירו אותו לאפגניסטן, שם נחקר בעינויים קשים בידי חוקרים מקומיים.²³ ביולי 2014 קבע אותו בית משפט שפולין הפרה את מחויבותה לאמנה האירופית לזכויות האדם בכך שהתירה ל-CIA לענות עצירים במתקן סודי במדינה בשנים 2002-2003.²⁴

Amnesty International, **The State of the World's Human Rights**, 2013, <https://www.amnesty.org/download/20Documents/16000/pol100012013en.pdf>, p. 205

Human Rights Watch, "West Bank: Reports of Torture in Palestinian Detention", 20.10.10, <http://www.hrw.org/news/2010/10/20/west-bank-reports-torture-palestinian-detention>; Al-Haq, **Torturing Each Other: The Widespread Practices of Arbitrary Detention and Torture in the Palestinian Territory**, July 2008, [http://www.alhaq.org/attachments/article/188/Al-Haq%20-%20Torturing%20Each%20Other%20-%20Executive%20Summary%20\[English\].pdf](http://www.alhaq.org/attachments/article/188/Al-Haq%20-%20Torturing%20Each%20Other%20-%20Executive%20Summary%20[English].pdf)

Human Rights Watch, **Delivered into Enemy Hands: US-Led Abuse and Rendition of Opponents to Gaddafi's Libya**, 2012, http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/libya0912webwcover_1.pdf; Open Society Justice Initiative, **Globalizing Torture: CIA Secret Detention and Extraordinary Rendition**, 2013, <http://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/globalizing-torture-20120205.pdf>; Jane Mayer, The New Yorker, "Outsourcing Torture: The Secret History of America's 'Extraordinary Rendition' Program", 14.2.05, <http://www.newyorker.com/magazine/2005/02/14/outourcing-torture>

Senteza no. 14248/09, nella causa penale contro ADLER Monica Courtney e altri, 4.11.09, [http://www.penalecontemporaneo.it/upload/Trib.%20Milano,%204.11.2009%20\(sent.\)%20Est.%20Magi%20\(Abu%20Omar\).pdf](http://www.penalecontemporaneo.it/upload/Trib.%20Milano,%204.11.2009%20(sent.)%20Est.%20Magi%20(Abu%20Omar).pdf)

CASE OF **EL-MASRI v THE FORMER YUGOSLAV REPUBLIC OF MACEDONIA**, European Court of Human Rights, Strasbourg, December 2012, <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-115621>

CASE OF **AL NASHIRI v. POLAND**, European Court of Human Rights, Strasbourg, 24 July 2014, <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-146044>

טבלת אמצעים פוגעניים

לא כל העצירים התייחסו בתצהיריהם לכל אחד מהאמצעים המפורטים בטבלה זו, לפיכך הנתונים המובאים להלן הם נתוני המינימום.

אחוז מכלל העצירים במחקר	מספר העצירים	בעת המעצר, ההובלה והשהות במתקן המעבר
12%	14	פגיעה ברכוש
30%	35	אלימות פיזית
28%	33	היעדר בדיקה רפואית במתקן המעבר
13%	15	טיפול רפואי חסר או לקוי
47%	54	שלילת צרכים חיוניים (אוכל / שתייה / שירותים)
31%	36	החזקה תחת כיפת השמיים
אחוז מכלל העצירים במחקר	מספר העצירים	תנאי מעצר במתקן שקמה
84%	98	מזון ירוד ו/או מועט
67%	78	לכלוך ו/או צחנה בצינוק
49%	57	קירור או חימום קיצוני
33%	38	מניעת מקלחת יותר משלושה ימים
40%	46	מניעת ציוד היגיינה אישי בחלק מתקופת המעצר או בכולה (מגבת / מברשת שיניים / משחת שיניים)
41%	48	מניעת בגדים להחלפה, או מתן אפשרות להחליף פעם אחת או פעמיים בלבד בכל תקופת המעצר
49%	57	החזקה במתקן יותר משלושה ימים אחרי תום החקירה
אחוז מכלל העצירים במחקר	מספר העצירים	בחדר החקירות
91%	105	איזוק ידיים לכיסא
33%	38	כבילה לכיסאות מעוותים
26%	30	חקירה ברוב שעות היממה במשך יותר משלושה ימים
12%	14	אלימות פיזית

אחוז מכלל העצירים במחקר	מספר העצירים	בחדר החקירות (המשך)
43%	50	קללות והשפלות
59%	68	איומים
43%	50	צעקות ישירות לאוזניים
10%	12	מניעת שינה במשך יותר מיממה
66%	77	מניעת מפגש עם עורך דין בכל תקופת המעצר או בחלקה
43%	50	בידוד מוחלט ליותר מיומיים
17%	20	היעדר בדיקה רפואית בקליטה
27%	31	עיכוב במתן טיפול רפואי
17%	20	טיפול רפואי לקוי
5%	6	כבילה למיטה
12%	14	עינויים בידי הרשות הפלסטינית לפני המעצר בשקמה

משטר החקירות במתקן שקמה – חלק ממערכת מתעללת במהותה

מתצהירי הפלסטינים שנחקרו במתקן שקמה עולה תיאור כמעט אחיד של חשיפה מתמשכת ליחס משפיל, אלים ולא אנושי, הגורם לכאב ולסבל: מעצר באישון ליל, לפעמים תוך אלימות והשפלה; תנאי כליאה המנתקים את העציר מהעולם החיצון וכופים עליו שהיה בתא צר, כהה, מלוכלך ומצחין, בלי אוויר צח וללא אור יום; מניעת האפשרות לשמירה על ניקיון אישי בסיסי, מתן מזון לא מספק וחשיפה לתנאי קור וחום קיצוניים; מניעת שינה למשך ימים; וחקירות ממושכות – שבמהלכן הנחקר אזוק לכיסאו, לעתים באופן מכאיב במיוחד – הכוללות איומים, קללות וצעקות ובכמה מקרים אף אלימות ישירה.

השימוש באלימות במהלך המעצר והשימוש באמצעי חקירה אסורים מהווים הפרה של המשפט הבינלאומי, של החוק הישראלי, של פסיקת בג"ץ ושל אמות מידה מוסריות בסיסיות. האיסור על עינויים ועל התעללות מעוגן בשורה של אמנות משפטיות בינלאומיות, האוסרות על מעשים אלה באופן מוחלט ואינן מאפשרות להצדיקם תחת נסיבות כלשהן, לרבות בעת מלחמה.²⁵ איסור זה מופיע, בין השאר, באמנה נגד עינויים, אשר מגדירה עינויים כמעשה שבאמצעותו נגרם במכוון לאדם כאב או סבל חמור, פיזי או נפשי, בידי עובד ציבור, באישורו או בהסכמתו שבשתיקה. זאת, במטרה להוציא מהאדם מידע או הודאה, להענישו על מעשה שביצע או שנחשד בביצועו, להפחיד אותו, או בשל סיבה ששורשיה באפליה מכל סוג שהוא.²⁶

בשנת 1999 קבע בג"ץ כי לשב"כ אין סמכות חוקית להשתמש באמצעי חקירה פיזיים אשר גורמים סבל לנחקר, או להפעיל על נחקר לחץ שנועד להתישו ולשבור את רוחו.²⁷ נשיא בית המשפט העליון דאז, השופט אהרן ברק, קבע בפסק הדין כי "חקירה סבירה היא חקירה ללא עינויים, ללא יחס אכזרי או בלתי אנושי כלפי הנחקר, וללא יחס משפיל כלפיו". בג"ץ פסל כמה שיטות חקירה שהיו נהוגות עד אז כשגרה בידי השב"כ: טלטולים, אילוף לכרוע על קצות אצבעות הרגליים, ו"שבאח" – הושבת הנחקר בכיסא נמוך ומוטה קדימה כשידיו אזוקות מאחורי גבו, ראשו מכוסה בשק אטום ומושמעת לו מוזיקה רועשת.²⁸

25 לדיון בעינויים והתעללות במשפט הבינלאומי ראו למשל דו"חות המוקד להגנת הפרט ובצלם: **בתכלית האיסור**, עמ' 15-18; **דו"ח פתח תקווה**, עמ' 45.

26 סעיף 1(1) לאמנה נגד עינויים וצורות אחרות של יחס או עונש אכזריים, בלתי אנושיים או משפילים.

27 בג"ץ 5100/94 **הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל נ' ממשלת ישראל**, פ"ד (ג) 817 (1999), <http://www.hamoked.org.il/items/260.pdf>. להרחבה בנושא פסיקת בג"ץ בנוגע לעינויים ראו למשל **בתכלית האיסור**, עמ' 18-23; **דו"ח פתח תקווה**, 52-48.

28 שיטות אלה ואחרות תועדו במהלך השנים בידי ארגוני זכויות אדם. ראו למשל דו"חות בצלם: **חקירת פלסטינים בתקופת האינתיפאדה: התעללות, לחץ פיסי מתון, או עינויים?**, מאי 1991; **חקירת פלסטינים בתקופת האינתיפאדה: דו"ח מעקב**, מארס 1992; **עינויים בחקירה: עדויות נחקרים פלסטינים, עדויות חוקרים**, נובמבר 1994; **עינויים כשגרה: שיטות החקירה של השב"כ**, פברואר 1998.

השופטים הוסיפו כי גם אם בדיעבד ניתן יהיה לזכות חוקר שב"כ מסוים שנקט אמצעי חקירה בלתי חוקיים מתוקף "הגנת הצורך" – עדיין אין למדינה סמכות חוקית לקבוע מראש נהלים הכוללים אמצעי חקירה בלתי חוקיים.²⁹ "הגנת הצורך" היא האפשרות שהעניק המחוקק לזכות אדם מאשמת מעשה פלילי, בתנאי שמעשה זה נדרש להצלה מסכנה חמורה ומידית ובהיעדר דרך אחרת למנוע את הסכנה; למשל במקרה של "פצצה מתקתקת". פסק הדין הבהיר מראש כי נושא זה שנוי במחלוקת.³⁰

ההתייחסות לעצירים, כפי שתועדה במחקר זה, אינה פעולה חריגה של חייל, סוהר, או חוקר שב"כ בודד – כי אם חלק ממדיניות של מערכת שלמה שקבעה שכך יחקרו פלסטינים. שיטה זו אף אינה ייחודית למתקן שקמה: תנאים ואמצעים דומים תועדו בידי ארגוני זכויות אדם במהלך השנים האחרונות גם במתקני חקירה אחרים,³¹ לרבות התייחסויות ספציפיות לשיטות כבילה המהוות התעללות ועינוי³² ולהפעלת לחץ באמצעות איום על בני משפחה של נחקרים.³³

א. אלימות כוחות הביטחון בעת המעצר ובזמן העברת העציר

כנגד שליש מהעצירים שחקירתם תועדה במחקר זה הופנו אלימות והשפלה כבר בעת מעצרו בידי חיילים ושוטרים, לרבות בזמן שהיו כפותים. נתונים אלה הם חלק מתופעה רחבה ועקבית של אלימות כוחות הביטחון כלפי עצירים פלסטינים – תופעה שתועדה בהרחבה במהלך השנים בידי ארגונים שונים.³⁴ דו"ח של בצלם והמוקד להגנת הפרט מ-2007 מצא כי 49% מהפלסטינים שנעצרו לצורך העברה לחקירה של השב"כ ומסרו תצהירים עבור הדו"ח – הוכו במהלך המעצר; בדו"ח פתח תקווה עמד שיעורם על 30% מקרב העצירים, שיעור זהה לנתון שמובא בדו"ח הנוכחי.³⁵

גורמים רשמיים מתנערים ממצאות זו ובתגובות המדינה לדו"חות קודמים בנושא נמסר כי היא משקפת התנהגות בלתי מקובלת. בתגובת המדינה לדו"ח מ-2007 נמסר כי חיילי הצבא מקבלים הדרכות המתמקדות "בחובה המוטלת על חיילי צה"ל בכל הדרגות ליתן יחס אנושי ונאות לעצורים הנתפסים על ידי צה"ל, תוך שמירה על כבודם כבני אדם", וכי "להדרכת מערך הלוחמים והמפקדים"

29 בג"ץ 5100/94, סעיפים 33-38. לדיון בסוגיית הפצצה המתקתקת והגנת הצורך ראו למשל המוקד להגנת הפרט ובצלם, **בתכלית האיסור**, עמ' 21-23; הוועד נגד עינויים, "פצצות מתקתקות" – עדייות של קורבנות עינויים בישראל, 2007, http://www.stoptorture.org.il/files/ticking_bombs_HEB.pdf.

30 בג"ץ 5100/94, סעיף 34.

31 ראו למשל דו"חות בצלם והמוקד להגנת הפרט, **בתכלית האיסור ודו"ח פתח תקווה**, וכן דו"חות הוועד נגד עינויים: **פרוצדור בהגנה: עינויים והתעללות בחקירות השב"כ אחרי פסיקת בג"ץ**, 2001, <http://www.stoptorture.org.il/files/Pratzot%20>, **bahagana: עינויים ויענונו**, 2012, <http://www.stoptorture.org.il/files/veyaanoun.pdf>.

32 הוועד נגד עינויים, **כבילה כהתעללות וכענוי**.

33 הוועד נגד עינויים, **טיפול משפחתי**.

34 למשל בצלם, **מעבר לגבול החוקיות – פגיעה בכבודם, בגופם וברכושם ובחיים של פלסטינים השהים בישראל ללא היתר**, מארס 2007, http://www.btselem.org/hebrew/sites/default/files2/publication/200703_crossing_the_line_heb.pdf, הוועד נגד עינויים, **בלתי חוקי בעליל – התעללות חיילים בעצירים פלסטינים**, יוני 2008, http://www.stoptorture.org.il/files/no_defense_heb.pdf. יש דין, **חקירה לכאורה: כישולן חקירת חשדות לעבירות של חיילים נגד פלסטינים (אוגוסט 2011)**, עמ' 6. <http://yesh-din.org/userfiles/file/Reports-Hebrew/Alleged%20Investigation%20> **5DHebrew%5D.pdf**.

35 **בתכלית האיסור**, עמ' 26; דו"ח פתח תקווה, עמ' 33.

נעשה שימוש בלומדות, אשר מקפידות על "יחס נאות שיש להעניק לעצורים ומדגישות את האיסור החמור על יחס בלתי אנושי או משפיל לעצורים הנתפסים בידי כוחות צה"ל".³⁶ בתגובת המדינה לדו"ח פתח תקווה נמסר ביחס למקרים שבהם חיילים עשו "שימוש בכוח בלתי סביר" בעת מעצר, כי "צה"ל אוסר לחלוטין על התנהלות מעין זו מצד חייליו ומפקדיו". כן נמסר כי "חודדה החובה להקפיד על כבודו ובריאותו של העצור".³⁷ התגובה התייחסה גם להידוק יתר של האזיקונים בעת המעצר ומסרה כי "נקבעו נהלים מפורטים לעניין אופן האיזוק. [...] וכן הונחה מפקד הכוח המלווה לוודא מדי זמן מה כי האזיקונים אינם מהודקים יתר על המידה".³⁸

למרות הצהרות אלה, מעשי אלימות וההשפלה, לרבות האיזוק המכאיב, ממשיכים להתרחש. גורמים רשמיים מגנים אותם, אמנם, אולם בה בעת הם נמנעים מאכיפה של החוק על החיילים האלימים. בתגובתם לדו"ח פתח תקווה טענו נציגי המדינה כי הפרקליטות הצבאית אוכפת את האיסור על שימוש באלימות כלפי עצורים פלסטינים והוסיפו שזו "רואה כל חריגה מכך בחומרה רבה המטופלת בהתאם".³⁹ כדי להוכיח נקודה זו, הובאו בתגובה נתונים בדבר פתיחת חקירות מצ"ח בנושא. ואולם נתונים אלה מתייחסים רק למספר החקירות שנפתחו בעקבות תלונות שהתקבלו בנוגע לאלימות כלפי עצירים, וכלפי פלסטינים בכלל. הנתונים לא מתייחסים לתוצאות החקירות, לכן אין בהם כדי להוכיח את הטענה כי אכן מתקיימת אכיפה משמעותית במקרי אלימות כלפי עצירים.

ממעקב אחר התלונות שהוגשו בעקבות הדו"חות הקודמים שפרסמו המוקד להגנת הפרט ובצלם בנושא עולה כי העובדה שנפתחת חקירת מצ"ח אינה מעידה על אכיפת החוק. תשעה מהעצירים בדו"ח פתח תקווה התלוננו באמצעות המוקד להגנת הפרט נגד חיילים שהתעללו בהם. מצ"ח פתחה בחקירה בשמונה מהמקרים והעבירה אותם לפרקליטות לעניינים מבצעיים, אשר סגרה את כל התיקים בנימוק של חוסר ראיות. באחד מהמקרים לא מצאה הפרקליטות די ראיות להכאה, אולם העמידה לדין צבאי חייל שכיוון נשק לראשו של המתלונן. בחמישה מקרים התקבלה תשובת הפרקליטות יותר משלוש שנים ורבע אחרי הגשת התלונה, וביתר המקרים בתוך חודשיים וחצי עד שנה.

11 מהנחקרים שמהם נגבו תצהירים במסגרת מחקר זה התלוננו נגד חיילי הצבא באמצעות המוקד להגנת הפרט בגין אלימות שהופעלה נגדם. התלונות הוגשו לפרקליטות לעניינים מבצעיים בין מארס ליוני 2014. נכון ליוני 2015, טרם ננקטו הליכים נגד מי מהפוגעים: למוקד להגנת הפרט נמסר כי במקרה אחד נפתחה חקירת מצ"ח, בשישה מקרים התקבלה הוראה לפתוח חקירה כזו, מקרה אחד מצוי בבירור מקדים, שני מקרים הועברו למח"ש משום שמדובר בשוטרים ולא בחיילים ובמקרה אחד חקירת מצ"ח נסגרה בשל חוסר שיתוף פעולה של המתלונן.

נתונים אלה משקפים את אופן הטיפול של הפרקליטות הצבאית בתלונות של אלימות כלפי פלסטינים בכלל. מעקב שמנהלים ארגוני זכויות אדם לאורך השנים אחרי תלונות שפלסטינים הגישו נגד חיילים שפגעו בהם מראה שמערך החקירות הצבאי סובל ממגוון רחב של כשלים מבניים מהותיים, המונעים

36 בתכלית האיסור, עמ' 72.

37 דו"ח פתח תקווה, עמ' 58 ו-59, בהתאמה.

38 שם, עמ' 59.

39 שם, עמ' 58.

כל אפשרות להגיע לחקר האמת ולאכוף את הדין על חיילים שפגעו בפלסטינים. כשלים אלה תוארו בפירוט בדו"חות שונים של ארגוני זכויות אדם⁴⁰ ובדו"ח ועדת טירקל.⁴¹

לפי נתוני מצ"ח, מתחילת האינתיפאדה השנייה בסוף ספטמבר 2000 ועד תום שנת 2010 הגישו פלסטינים למצ"ח 3,150 תלונות נגד חיילים בגין פגיעות שונות, לרבות מעשי הרג ופציעה, מעשי ביזה, גניבה ופגיעה אחרת ברכוש, אלימות, התעללות בעצורים ועוד. רק 3.5% מהתלונות הובילו להגשת כתבי אישום.⁴² לפי דובר צה"ל, בין דצמבר 2000 ליוני 2007 פתחה מצ"ח 427 חקירות בעבירות של אלימות כלפי פלסטינים. רק ב-35 מתוכן הוגשו כתבי אישום – 15 בלבד בעבירת התעללות.⁴³

מאז תחילת האינתיפאדה השנייה ועד סוף 2014 פנה בצלם לרשויות אכיפת החוק של הצבא בנוגע ל-304 מקרים שבהם תחקיר הארגון העלה חשד כי חיילים נקטו אלימות כלפי פלסטינים. בצלם דרש כי תיפתח חקירה לבדיקת נסיבות האירועים הללו, וכי אם ימצא שהחוק אכן הופר – יועמדו האחראים לדין. מהמידע שנמסר לארגון עולה כי ב-256 מהמקרים נפתחו חקירות מצ"ח, אולם 225 מתוכן נסגרו בלי שננקטו צעדים נגד החיילים המעורבים. 11 מהחקירות הובילו להגשת כתבי אישום. ב-33 מקרים נוספים החליטה הפרקליטות הצבאית שלא לפתוח כלל בחקירה. לגבי כל שאר המקרים לא נמסר לבצלם מידע בנוגע לטיפול בתיק.

ההתעלמות ממקרי אלימות כלפי עצירים פלסטינים חמורה עוד יותר בהתחשב בכך שלאלימות זו ולתוצאותיה ישנם עדים רבים: חיילים וקצינים, רופאים צבאיים, רופאי שב"ס וחוקרי שב"כ. לפי הדין, על כל אחד ואחד מהם מוטלת החובה לדווח למצ"ח על האלימות על מנת שתיפתח חקירה.⁴⁴ ברוב המקרים הדבר לא קרה, ונדרשה מעורבות של ארגונים כמו המוקד להגנת הפרט, הוועד נגד עינויים, בצלם ואחרים לצורך פתיחת חקירות – שגם אם נפתחו, כאמור, הסתיימו כמעט תמיד בלא כלום.

הנוהל הצבאי ל"קבלת עצורים במתקני השהייה" כולל סעיף המפרט את "הטיפול בעת הגעת עצורים חבולים".⁴⁵ לפי סעיף זה, יש לשאול כל עציר הנקלט במתקן צבאי "האם הכול היה בסדר בזמן המעצר?". אם תשובתו שלילית, יתוחקר העציר על פי טופס מובנה ויתבקש לספק את הפרטים הידועים לו לגבי החיילים שהפעילו נגדו אלימות.⁴⁶ הנוהל גם מורה לחיילים לצלם –

40 בצלם, קידום דין וחשבון: דו"ח ועדת טירקל בנוגע לטיפול הרשויות בחשדות להפרות של המשפט ההומניטרי הבינלאומי, אוגוסט 2013; יש דין, חקירה לכאורה: כישלון חקירת חשדות לעבירות של חיילים נגד פלסטינים, אוגוסט 2011, <http://yesh-din.org/userfiles/file/Reports-Hebrew/Alleged%20Investigation%20-%205BHebrew%5D.pdf>; הוועד נגד עינויים, **במצ"ח לא נחשפה: כשלים שיטתיים בחקירת אלימות חיילים כלפי עצורים**, יוני 2014, <http://www.stoptorture.org.il/files/SoldiersWeb.pdf>; הוועד נגד עינויים, **בלתי חוקי בעליל – התעללות חיילים בעצירים פלסטינים**, יוני 2008, http://www.stoptorture.org.il/files/no_defense_heb.pdf.

41 הוועדה הציבורית לבדיקת האירוע הימי מיום 31 במאי 2010, דו"ח שני – ועדת טירקל, **הבדיקה והחקירה בישראל של תלונות וטענות בדבר הפרות של דיני המלחמה על פי המשפט הבינלאומי**, עמ' 312-340, <http://www.turkel-committee.gov.il/files/newDoc3/The%20Turkel%20Report%20for%20website%20-%20hebrew.pdf>.

42 יש דין, **חקירה לכאורה**, עמ' 6.

43 הוועד נגד עינויים, **בלתי חוקי בעליל**, עמ' 29.

44 נמסר מפי ז'אנה מודזגברישוילי, ראשת המבט"ן במשרד המשפטים, בפגישה עם נציגי המוקד להגנת הפרט ובצלם, 14.5.2012.

45 נוהל קבלת עצורים במתקני השהייה. צו אלוף פקמ"ז: צו בדבר הוראות בטחון (תיקון מס' 25) (יהודה והשומרון), התשע"ג-2012, סעיף 16.

46 שם, נספח ב', טופס קליטת עצור.

בהסכמת העציר – פגיעות שבהן הם הבחינו על גופו, או שהוא הציג מיוזמתו, ולמלא דו"ח המתאר את הצילומים. הנוהל מחייב את הגורם הצבאי להעביר למצ"ח דיווח על החשד לאלימות, שיכלול העתק מדו"ח קליטת העציר וצילום פציעתו.

אף לא אחד מהעצירים הנכללים במחקר זה מסר שתוחקר בנוגע לאלימות שעבר בעת מעצרו, גם כאשר דיווח עליה במפורש לקצינים או לרופאים. גם אם פציעותיהם של העצירים כתוצאה מהתעללות אנשי כוחות הביטחון תועדו בידי אנשי רפואה במתקן המעבר, לא ברור מה נעשה בתיעוד זה, למי הוא הועבר והאם ננקטו צעדים בגינו. איש מהנחקרים לא קיבל בשום שלב עד גביית התצהיר פנייה מנציג מצ"ח, או מגורם אחר כלשהו, בנוגע למעשי האלימות.

ב. משטר החקירות במתקן שקמה

משטר החקירות במתקן שקמה, כפי שהוא נפרש בדו"ח זה, מהווה הפרה של המשפט הבינלאומי האוסר על התעללות ועינויים, ואף אינו תואם להגדרתו של השופט ברק ל"חקירה סבירה". הוא מורכב מיחס משפיל, בלתי אנושי ואכזרי כלפי הנחקרים, הגורם להם כאב וסבל. בחלק מהמקרים שתוארו בדו"ח – במיוחד כאשר ננקט שילוב מתמשך של אמצעים שכל אחד מהם קשה ואכזרי בפני עצמו, לרבות תנאי הכליאה המחפירים – נגרמו לנחקרים סבל וכאב חמורים המגיעים לדרגה של עינויים.⁴⁷

איננו יודעים אם למרות קביעתו המפורשת של בג"ץ קיימים נהלים מסודרים הכוללים אמצעי כליאה וחקירה בלתי חוקיים, ואם יש כאלה בנמצא – האם הם אמורים לחול על כלל הנחקרים או רק על עצירים מסוימים (למשל, אלו המוגדרים כ"פצצות מתקתקות"). כך או אחרת, כל 116 העצירים במחקר זה, וכן יתר העצירים שהעידו במסגרת המחקרים הקודמים שהוזכרו לעיל, נחשפו לתנאים ולשיטות חקירה אסורים שהשימוש בהם בלתי חוקי.

פסיקת בג"ץ משנת 1999 גרמה אמנם לשב"כ לשנות חלק מאמצעי החקירה, אולם זהו יישום פורמלי בלבד, שאינו עולה בקנה אחד עם רוחו ועם מהותו של פסק הדין – דהיינו, חקירה נטולת עינויים, התעללות והשפלה. אופי משטר החקירות נותר במהלך השנים מתעלל ופוגעני, והשלכותיו החמורות על הנחקרים דומות לאלה שנגרמו מאמצעי החקירה שנפסלו בידי בג"ץ.⁴⁸ להלן כמה דוגמאות לכך:

תנאי כליאה קשים

האחריות הפורמלית לתנאי הכליאה בבתי המעצר ובבתי הסוהר בישראל נתונה בידי השב"ס, ובכלל זה האחריות לתנאי המעצר במתקן החקירות שקמה. עם זאת, ההבדלים המהותיים בין תנאי המעצר במתקני השב"כ ובין אלה הקיימים במתקני כליאה אחרים בישראל מעידים על כך שתנאי הכליאה בשקמה הם חלק ממשטר החקירות שקבע השב"כ – משטר שהשב"ס רק מיישם.

47 כמה מוסדות משפטיים בחנו שיטות דומות שנקטו במקומות שונים בעולם – בידוד, ניתוק מהעולם, חסך חושי, צפיפות, איזמים ועוד – וקבעו כי הן אינן חוקיות ואף מפרות את האיסור על עינויים. ראו בצלם והמוקד להגנת הפרט, **בתכלית האיסור**, עמ' 49.

48 להרחבה ראו בצלם והמוקד להגנת הפרט, דו"ח **פתח תקווה**, עמ' 50.

שב"ס הודה שהשב"כ אחראי לתאורה בתאים ולניקיון המקלחות.⁴⁹ ואולם, סביר כי השב"כ מעורב גם בכל יתר התנאים הקיצוניים של המעצר – מצבם הפיזי של התאים, הצפיפות, הקור, הלכלוך והסירחון, המזרנים הדקים והמזון הבלתי אכיל.

מציאות זו נוגדת את החוקים ואת התקנות החלים על תנאי הכליאה בישראל. החוק מחייב כי "עצור יחזק בתנאים הולמים שלא יהיה בהם כדי לפגוע בבריאותו ובכבודו", וקובע כי הוא יהיה זכאי "לתנאי תברואה הולמים" ו"לתנאים שיאפשרו לו לשמור על נקינותו האישי". לפיכך יש לספק לעצירים תנאי תאורה "סבירים" בתא המעצר – המאפשרים קריאה "באופן סביר"; להתקין בתא חלון שיאפשר כניסת אוויר מבחוץ, ולחלופין אמצעי אוורור "סבירים"; ולסייד את התא לפחות פעמיים בשנה. השטח הממוצע לעצור בתא אמור להיות 4.5 מ"ר לפחות. על רשויות הכלא לבצע פעולות חיטוי והדברה בתאים, לספק לעצירים חומרי ניקוי, לדאוג לכל עציר למיטה, למזון ולשמיות נקיות, וכן לכבס ולנקות את השמיות המסופקות לו לפי הצורך. הדין קובע כי לעציר יש זכות למקלחת חמה מדי יום – זכות שניתן לדחות לשלושה ימים לכל היותר בשל צורכי חקירה – ושעל מקום המעצר לספק לעציר "בגדים להחלפה, סדין, מגבת ואמצעי היגיינה בסיסיים", אם אין לו גישה לכאלה. כמו כן, החוק המחייב את השב"ס קובע כי עליו לספק לעציר "מזון בכמות ובהרכב המתאימים לשמירה על בריאותו".⁵⁰

בנוגע לעצירים ביטחוניים, נקבעו כללים שונים, המחמירים את תנאי המעצר. החוק מסתפק במתן מזון כפול במקום מיטה; אוסר על אספקת חומרי ניקוי לעצירים (אם כי הוראות נציבות השב"ס מתירות זאת);⁵¹ מונע מהם הליכה יומית באוויר הפתוח, שימוש בטלפון והעסקה במקום המעצר – פעולות המותרות לעצירים אחרים; ואוסר עליהם להחזיק בתאיהם חפצים שעצירים אחרים רשאים להחזיק; כתבי עת ועיתונים, כלי כתיבה, ספרים, משחקים, טלוויזיה, רדיו, מראה, טבעת נישואין, שעון יד, קומקום חשמלי, מנורת קיר, מאוורר ואמצעי חימום.⁵²

מדיווחי העצירים עולה כי תנאי המעצר באגף החקירות של מתקן שקמה רחוקים מהנדרש בתקנות, ואינם עומדים אפילו בתנאים שנקבעו לעצירים ביטחוניים: תאים קטנים וצפופים, מזרנים דקים ושמיות מצחינות, הזכות למקלחת שנשללת לימים ארוכים, היעדר בגדים להחלפה וכן מגבת וסבון, מזון באיכות גרועה וחשיפת עצורים לתנאי קור וחום קיצוניים ולאוויר מחניק.

תנאים דומים תועדו לאורך השנים גם במתקני חקירות אחרים של השב"כ, למשל במתקן החקירות בפתח תקווה. התנאים במתקן היו ידועים לרשויות עוד לפני שבצלם והמוקד להגנת הפרט פרסמו דו"ח על מתקן זה בשנת 2010: נציגי משרד המשפטים ביקרו במקום במארכ 2009 ודיווחו על ממצאיהם ליועץ המשפטי לממשלה.⁵³ ואולם בדיווחם הסתפקו המבקרים בשתי המלצות שוליות

49 מכתב מעו"ד עליזה יעקבי מהיחידה לביקורת פנים בשב"ס לעו"ד נעמה פויכטונגר ממשרד המשפטים, 13.11.13. צורך להודעה מעדכנת מטעם המדינה מ-3.12.14 בבג"ץ 7984/11.

50 סעיפים 9(א), 9(ב), 1(1), 9(ב), 3(3) ו-9(ב), 4(4) לחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים), התשנ"ו-1996; תקנות 3(א), 3(ד), 3(ה), 4(3), 4(א), 6(ב), 6(א), 6(ב), 6(ד), 6(ה), 7(1) ו-22(א), 4(2) לתקנות סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים) (תנאי החזקה במעצר), התשנ"ו-1997.

51 נציבות בתי הסוהר, פקודה מס' 03.12.00, סעיף 7(ג).

52 תקנות 22(א), 2(2), 22(ב), 1(3) לתקנות סדר הדין הפלילי.

53 דו"ח ביקור במתקן כליאה שב"כ – פתח תקווה, מכתב מעו"ד נעמה פויכטונגר ממחלקת ייעוץ וחקיקה (פלילי) בפרקליטות המדינה ליועמ"ש לממשלה, 21.6.2009. הועבר למוקד להגנת הפרט. ראו דו"ח פתח תקווה, עמ' 9-10.

יחסית – להקפיד על העברת עצירים לבתי סוהר רגילים מרגע שאין צורך בהחזקתם במתקן החקירות, ולהגיש את הארוחה האחרונה של היום בשעות הערב ולא אחרי הצהריים. גם אם המלצות אלה יושמו במתקן פתח תקווה, אותו ביקור לא הביא לשינוי משמעותי בתנאי הכליאה במתקן זה או במתקני שב"כ אחרים, שאף בהם נערכו ביקורים.⁵⁴

באוקטובר 2011 הגיש המוקד להגנת הפרט עתירה לבג"ץ נגד תנאי הכליאה במתקן פתח תקווה.⁵⁵ בתגובה שניתנה ביולי 2012 טענה פרקליטות המדינה כי היא חולקת על קיומם של תנאי כליאה בלתי הולמים במקום – ובכל מקרה, משום שהמתקן בדיוק עובר שיפוץ, על העתירה להתייטר. בדצמבר 2014, כמעט שנתיים אחרי המועד המקורי שבו אמורים היו להסתיים השיפוצים, פירטה המדינה את השינויים שערך השב"ס במתקן עד אפריל 2013, בעלות של כתשעה מיליון ש"ח.⁵⁶ אלו כללו החלפה של מערכת האיוורור בתאי המעצר ובחדרי החקירות, התקנת שירותים, מקלחות וקווי צנרת חדשים בתאי המעצר, החלפת מערכת החשמל והקמת מחיצות בין השירותים לחלקם האחר של התאים. מהשוואה בין דו"חות ביקור של נציגי משרד המשפטים במקום עולה כי עיקר הליקויים שצוינו בביקורם בספטמבר 2013 (חוסר במזרן כפול לעצירים, ריח רע ולכלוך במקלחת האגף, החזקת עצירים במתקן גם אחרי תום חקירתם) – תוקנו עד הביקור שנערך ביולי 2014. דו"ח הביקור האחרון קבע כי "מדובר במתקן כליאה נקי והגיני מאוד, המתנהל באופן מקצועי וראוי", ופירט כי כל עצור מקבל שני מזרנים ושמיכות חמות בכמות בלתי מוגבלת.⁵⁷ בעקבות זאת מחק בית המשפט את העתירה.⁵⁸ ואולם גם לפי דו"ח הביקור האחרון, עדיין מדובר בתאים קטנים וצפופים, שדולקת בהם תאורה כל שעות היממה, עם שירותים פתוחים לחלל התא.

בספטמבר 2014 פנה המוקד להגנת הפרט למפקד בית הסוהר שקמה ותיאר את תנאי הכליאה הקשים שבאגף החקירות. המוקד קרא לשיפוץ האגף בהקדם. טרם התקבלה תשובה לפנייה.

איזוק מכאיב

בחדר החקירות נחשף הנחקר ללחצים, לאיומים ולעתים לאלימות פיזית – כל זאת כאשר הוא אזוק לכיסאו לפרקי זמן ממושכים, לפעמים אף לימים רצופים. בג"ץ קבע כי איזוק של הנחקר הוא אמצעי לגיטימי שנועד להגן על החוקר, אולם עליו להיעשות בדרך שלא תכאיב לנחקרים או תשפילם שלא לצורך. השופט ברק קבע לגבי האיזוק בתנוחת ה"שבאח", שנפסלה בידי בג"ץ, כי הוא: "אינו מהווה איזוק רגיל של אדם. האיזוק נעשה כשידיו של הנחקר כבולות דווקא לאחור. [...] זו תנוחה מעוותת ובלתי טבעית. בכך אין צורך לשם הבטחת בטחון החוקרים. [...] נקיטה באמצעים אלה היא פסולה. 'איזוק מכאיב הוא מעשה אסור'".⁵⁹

54 דו"ח פתח תקווה, עמ' 19-20, 29.

55 בג"ץ 7984/11, המוקד להגנת הפרט נ' שירות בתי הסוהר, עתירה מיום 30.10.11.

56 בג"ץ 7984/11, המוקד להגנת הפרט נ' שירות בתי הסוהר, הודעה מעדכנת מטעם המדינה, 3.12.14.

57 שם.

58 בג"ץ 7984/11, המוקד להגנת הפרט נ' שירות בתי הסוהר, פסק דין מיום 29.12.14, <http://elyon1.court.gov.il/files/11/840/079/h21/11079840.h21.pdf>.

59 בג"ץ 5100/94, סעיף 26 לפסק הדין.

ברק הוסיף: "[...] אין צורך חקירתי אינהרנטי בהושבת נחקר על כיסא כה נמוך ומוטה כלפי מטה, עד ששיבה עליו גורמת לכאב וסבל ממשיים לנחקר. ודאי שאין סמכות החקירה הכללית כוללת גם הושבת נחקר על כיסא משופע קדימה, באופן המפעיל לחץ וכאב על גבו של הנחקר, כשבנוסף לכך הוא כבול בידי מאחורי הכיסא [...]. כל אלה אינם כלולים במסגרת חקירה 'הוגנת'. אין הם סבירים, הם פוגעים בכבודו של הנחקר, בשלמות גופו ובזכויות היסוד שלו מעבר לנדרש. אין לראותם ככלולים במסגרת סמכויות חקירה כלליות".⁶⁰

השב"כ בחר להתעלם מעקרונות בג"ץ, האוסרים על איזוק מכאיב שאינו דרוש לשמירה על ביטחון החוקרים, ולהסתפק בשינוי תנוחת הכבילה, באופן שמשמר את גרימת הכאב והסבל ותורם לשבירת רוחו של הנחקר.

בהתבסס על תצהיריהם של כ-150 נחקרי שב"כ, הגיש הוועד נגד עינויים עתירה לבג"ץ בשנת 2009, ובה קרא למדינה להימנע מכבילת נחקרים בתנחות הגורמות כאב או סבל.⁶¹ בתגובתה לעתירה טענה המדינה בתוקף כי אין היתר להשתמש בכבילה כאמצעי חקירה ודחתה את טענת הוועד בעניין זה. המדינה הוסיפה כי שרשרת האזיקים שכובלת את העציר לכיסא תוארך, מה שיאפשר לעציר להחזיק את ידיו לצדי גופו ולהניע אותן בעודו כבול. המדינה גם טענה כי חוות דעת רפואית קבעה כי הכבילה הנהוגה אינה גורמת לנזק נוירולוגי, וכי "ניתנת תשומת לב מראש לבעיות רפואיות של נחקר שאינו יכול להיות נתון בכבילה הרגילה". בג"ץ קיבל טיעונים אלה ודחה את העתירה, בהניחו ש"יש הקפדה על כך ש[האזיקים] לא ישמשו ללחץ ולא יכאיבו וכי ישיבת הנחקרים הכבולים לא תגרום להם נזק בריאותי".⁶²

מהעדויות שהתקבלו במחקר זה עולה כי הנחותיו של בית המשפט והצהרות המדינה בפני השופטים אינן מתממשות: האיזוק ממשיך לשמש כאמצעי חקירה שנועד להפעיל לחץ על הנחקר, לגרום לו לכאבים, לעתים עזים, ולשבור את רוחו – ולכן אינו חוקי.

מניעת שינה

בית המשפט העליון אסר להשתמש במניעת שינה ככלי חקירה. מניעת שינה הותרה באופן חריג, אך ורק כאשר מדובר בתוצאה בלתי נמנעת של חקירה דחופה או ארוכה. השופטים הדגישו כי "אם נמנעת שינה מן הנחקר במכוון, לאורך זמן, וזאת אך בשל מטרה להתישו ולשבור את רוחו – אין הדבר מצוי בגדריה של חקירה הוגנת וסבירה. יש באמצעי זה פגיעה מעבר לנדרש בזכויותיו ובכבודו של הנחקר".⁶³

אין לנו דרך לדעת האם מניעת השינה הייתה בכל המקרים כורח של חקירה דחופה, או שמא שימשה כאמצעי חקירה לא לגיטימי בפני עצמו, שנועד לשבור את העציר. ואולם אין צורך לענות על שאלה זו כדי לקבוע שמניעת שינה גורמת סבל רב לנחקרים, אם לא נזק לבריאותם, ובכך היא מהווה התעללות ובמקרים קיצוניים אף עינויים.

60 שם, סעיף 27.

61 בג"ץ 5553/09, הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל נ' ראש ממשלת ישראל ואח', עתירה מיום 5.7.09.

62 בג"ץ 5553/09, פסק דין מיום 26.4.10, <http://elyon1.court.gov.il/files/09/530/055/n05/09055530.n05.pdf>.

63 שם, סעיף 31 לפסק הדין.

ג. אי אכיפת החוק על החוקרים

המשפט הבינלאומי, האוסר באופן חד משמעי על התעללות ועל עינויים, קובע גם את חובתה של המדינה לחקור "ללא דיחוי וללא משוא פנים" חשדות למעשי התעללות ועינויים בידי שלוחיה.⁶⁴ ועדת זכויות האדם של האו"ם הדגישה שמדובר בחובה לפתוח בחקירה פלילית.⁶⁵

עצירים פלסטינים הנחשפים להתעללות פיזית או נפשית במהלך חקירתם מנועים בפועל מלהתלונן על כך ברוב המקרים עד אחרי סיום החקירה. זאת, בשל שלילת זכותם להיפגש עם בא כוחם ולדווח לו על היחס כלפיהם. זכותו של עצור להיפגש ולהיוועץ בעורך דין לפי בחירתו מוכרת במשפט הישראלי והבינלאומי כזכות יסוד, הנובעת מזכותו הבסיסית של כל אדם לחירות ולהליך משפטי הוגן. זכות זו מעוגנת גם בחקיקה הצבאית החלה בשטחים.⁶⁶ לממונים על חקירות השב"כ ניתנה אמנם סמכות להגבילה במקרים חריגים, מטעמים של "טובת החקירה" ו/או "בטחון האזור". ואולם ארגוני זכויות אדם תיעדו במהלך השנים כיצד זכות זו נשללת באופן שיטתי מעצורים פלסטינים הנחקרים בידי השב"כ. כך למשל, דו"ח של הוועד נגד עינויים ונאדי אל-אסיר (מועדון האסיר הפלסטיני) העריך כי השב"כ מנע מפגש עם עורך דין מ-70%-90 מהפלסטינים שנחקרו בשנים 2000-2009.⁶⁷ במחקר הנוכחי נמצא כי משני שלישי מהנחקרים במתקן שקמה נמנעה פגישה עם עורך דין במשך כל תקופת החקירות או בחלקה.

לעציר עומדת הזכות להתלונן על התעללות ועל עינויים גם בפני השופט, בעת הארכת המעצר. ואולם, כפי שתואר לעיל, הנחקרים מתארים את הליך הארכת המעצר כמהיר וחטוף – הליך שבו אין להם כלל ייצוג משפטי, או שלא ניתנת להם אפשרות לדבר עם עורך הדין שמייצג אותם. העצירים לרוב אינם מודעים לכך שהם יכולים לפנות מיוזמתם לשופט, או שהם חוששים מהתנכלות אם יתלוננו בפניו ויספרו לו על העובר עליהם בחדר החקירות.

מעבר לכך, גם במקרים שבהם פלסטינים כן מתלוננים על התעללות ועינויים בחקירה, הרי שמעקב של ארגוני זכויות אדם לאורך השנים מעלה כי אין בישראל אכיפה של החוק כנגד חוקרים המתעללים בנחקרים פלסטינים או מענים אותם.

המחלקה לבירור תלונות נחקרי שב"כ – המבת"ן – הוקמה בשנת 1992, ובראשה הועמד איש שב"כ. בעקבות ביקורת של ארגוני זכויות אדם ושל פרקליטות המדינה על התנהלות המבת"ן, הועבר גוף החקירה בשנת 2014 למשרד המשפטים. חוקרי המבת"ן עורכים בדיקה ראשונית לתלונות של נחקרים על הפרות זכויותיהם במסגרת חקירת השב"כ, ובסופה אמורים להמליץ על סגירת התיק, על שינוי נהלים או על נקיטת צעדים משפטיים – לרבות פתיחה בחקירה פלילית. המלצות אלה מועברות ליועץ המשפטי לממשלה, שבסמכותו לקבל את ההחלטה הסופית או להאציל אותה למשנה שלו לעניינים מיוחדים.⁶⁸

64 סעיף 12 באמנה נגד עינויים.

65 ועדת זכויות האדם, מוחמד אלזרי נ' שוודיה, מסמך או"ם מס' CCPR/C/88/D/1416/2005 בנובמבר 2006.

66 צו בדבר הוראות ביטחון" מס' 378, סעיף 78ב'.

67 הוועד נגד עינויים ונאדי אל-אסיר, **כשהחריג הפך לכלל: מניעת מפגש בין עצירים פלסטינים ובין עורכי דינם**, אוקטובר 2010, עמ' 22. http://www.stoptorture.org.il/files/%20%D7%9E%D7%A4%D7%92%D7%A9_0.pdf.

68 מכתב מעו"ד מיכל טנא, מנהלת היחידה לפניות הציבור והממונה על חוק חופש המידע במשרד המשפטים, לעו"ד דניאל שנהר במוקד, 12.11.14.

משנת 2001 ועד תחילת 2015 התקבלו אצל המבת"ן וטופלו על ידו כ-950 תלונות של נחקרים פלסטינים על עינויים ועל התעללות; אף לא באחת מהן הוחלט לפתוח בחקירה פלילית.⁶⁹ לפי דו"ח ועדת טירקל, "המבת"ן והממונה על המבת"ן לא המליצו מעולם על פתיחה בחקירה פלילית בגין תלונה, והיועץ המשפטי לממשלה לא הורה מעולם לפתוח בחקירה פלילית כזאת". לכל היותר, ננקטו נגד חוקרים צעדים משמעותיים.⁷⁰ היעדר האכיפה מגביר בתורו את ההסתיונות מהגשת תלונה על ידי הקורבנות, אשר מראש אינם רוחשים אמון רב למערכת שפגעה בהם וחוששים מחיכוך נוסף עמה. לא ידוע אם תלונות למבת"ן הביאו להמלצה על שינוי נהלים או על שינוי נהלים בפועל.

מאז פברואר 2014 פועלת המחלקה במשרד המשפטים. עם כניסתה לתפקיד, הועברו לראשת המבת"ן במשרד המשפטים, ז'אנה מודזגברישווילי, תיקים רבים של תלונות שהוגשו למבת"ן ולא טופלו במשך שנים. בסוף 2014 מסרה המדינה לבג"ץ שהמחלקה סיימה לבדוק "חלק ניכר" מהתלונות שהוגשו אליה לפני 2014 והעבירה את המלצותיה לפרקליטות המדינה. להערכתה, במהלך המחצית הראשונה של שנת 2015 תסתיים בדיקתן של יתר התלונות הללו. המדינה ציינה כי מספר התלונות שהוגשו למבת"ן עלה בקרוב ל-100% בין 2012 ל-2013, וכמעט הכפיל את עצמו שוב בין 2013 ל-2014.⁷¹ במסגרת המחקר הנוכחי הוגשו למבת"ן – בגלגולו החדש במשרד המשפטים – 13 תלונות, בין אוקטובר 2013 לספטמבר 2014. עד מאי 2015 לא התקבל כל מידע על התקדמות החקירה, למעט בנוגע לארבע תלונות שנגנזו בשל חוסר שיתוף הפעולה של המתלונן.

69 נמסר לנגה קדמן מבצלם במייל מהוועד נגד עינויים, 29.4.15.

70 דו"ח טירקל, עמ' 344.

71 בג"ץ 2268/13 פלוני ואח' נ' היועץ המשפטי לממשלה ואח', הודעת עדכון נוספת מטעם המדינה, 31.12.14.

מסקנות

מאז 1999, עת אסר בג"ץ על השב"כ לענות, להתעלל או להשפיל, חלפו 16 שנים. אלפי פלסטינים נחקרו מאז: רבים מהם תוך שימוש בעינויים, בהתעללות ובהשפלה. דו"ח זה סקר את שנעשה ב-116 נחקרים, במתקן חקירות אחד ובתקופה מוגדרת – והראה כיצד משטר החקירות של השב"כ, בגיבוי רשויות המדינה מבג"ץ דרך הפרקליטות והצבא ועד שב"ס, בעינו עומד. תצהיר אחר תצהיר, עדות אחר עדות, פורשים בפנינו תמונה קודרת מאוד של המתרחש באגף החקירות של כלא שקמה ובדרך אליו. העדויות כוללות דיווחים חוזרים ונשנים על התנהלות בלתי חוקית של הרשויות, שכמותה תוארה בעקביות גם על ידי נחקרים במתקני כליאה אחרים בתקופות קודמות. מכל אלה ניתן להסיק שמדובר בהתנהלות מובנית ושיטתית, הכוללת אלימות והשפלה בעת המעצר; תנאי כליאה בלתי אנושיים, הכופים על הנחקר צפיפות וזוהמה; ניתוק העציר מהעולם החיצון תוך גרימת חסך חושי, תנועתית וחברתי חריף; מתן מזון ירוד ומועט; חשיפה לתנאי קור וחום קיצוניים; איזוק ממושך לכיסא החקירה, לעתים בתנחות מכאיבות במיוחד; מניעת שינה לאורך זמן; איומים, קללות, צעקות והשפלות – ובכמה מקרים אף אלימות ישירה מצד החוקרים.

כל אחד מהאמצעים האלה הוא אכזרי, בלתי אנושי ומשפיל, על אחת כמה וכמה כאשר הם ננקטים במצטבר ולאורך זמן. בחלק מהמקרים עולים אמצעים אלה אף לכדי עינויים – כל זאת תוך הפרה של המשפט הבינלאומי ובניגוד לפסיקת בג"ץ ולחוק הישראלי.

מעבר להפעלת אמצעים אכזריים, בלתי אנושיים ומשפילים באופן ישיר, רשויות החקירה שותפות לעינויים באופן עקיף כאשר הן משתמשות בידועין במידע שהושג בעינויים – לרוב קשים ואכזריים – שהפעילו חוקרי הרשות הפלסטינית נגד הנחקרים.

משטר החקירות שכרוך בהפעלת אמצעים כאלה, הן בחקירה הפרונטלית והן בתנאי המעצר, עוצב בידי רשויות המדינה ואינו יוזמה פרטית של חוקר או סוהר זה או אחר. לא מדובר בעשבים שוטים שיש לעקור, או בחוקרים חריגים שיש להעמידם במקומם – שכן יחס אכזרי, בלתי אנושי ומשפיל כלפי נחקרים פלסטינים הם חלק מהותי ממדיניות החקירות של השב"כ, המוכתבת מלמעלה ואינה נקבעת בידי החוקר בשטח.

מערך החקירות מופעל בידי השב"כ, אך מעגל רחב של רשויות משתפות עימו פעולה ומאפשרות אותו: רשויות השב"ס מעצבות את תנאי הכליאה כך שישתלבו במשטר החקירות המיועד לשבור את נפשו של הנחקר; אנשי הרפואה ובריאות הנפש של השב"ס נותנים אור ירוק לחקירת פלסטינים המגיעים למתקן – גם כשמצב בריאותם לקוי – ואף משיבים לידי החוקרים נחקרים שבהם טיפלו לאחר שבריאותם הפיזית והנפשית נפגעה כתוצאה מהחקירה; חיילים ושוטרים מביאים נחקרים לידי השב"כ אחרי שהתעללו בהם, מפקדיהם מעלימים עין, והפרקליטות הצבאית ופרקליטות המדינה אינן ממצות עמם את הדין; שופטים צבאיים מאשרים כמעט אוטומטית את הארכות המעצר ואת התמשכות ההתעללות והתנאים הבלתי אנושיים; פרקליטות המדינה והיועץ המשפטי לממשלה מעניקים עד כה חסינות מלאה לחוקרי השב"כ; שופטי בג"ץ דוחים באופן שיטתי עתירות

כנגד מניעת מפגש של נחקרים עם עורכי דינם. כל אלה שותפים, במידה זו או אחרת, למרכיבים השונים של היחס הבלתי אנושי, המשפיל, האכזרי והמתעלל שאליו חשופים נחקרים פלסטינים בשקמה ובמקומות אחרים. הגורמים הבכירים בישראל המאפשרים את קיומו של משטר חקירות מתעלל זה, נושאים באחריות להפרות חמורות של זכויות האדם של הנחקרים, ולפגיעה בגופם ובנפשם.

בסיומו של דו"ח זה, אין לנו אלא לחזור ולדרוש את מה שהיה צריך להיות מובן מאליו: על ישראל לחדול לאלתר מהשימוש ביחס אכזרי, בלתי אנושי ומשפיל, בהתעללות ובעינויים כלפי נחקרים, הן במהלך החקירה הפרונטלית והן באמצעות תנאי הכליאה. נוסף על כך, על ישראל להקפיד על האיסור נגד עינויים והתעללות גם במסגרת שיתוף הפעולה הביטחוני שהיא מקיימת עם הרשות הפלסטינית.

תגובת משרד המשפטים

מדינת ישראל
משרד המשפטים

מחלקת ייעוץ וחקיקה (משפט בין-לאומי)

תאריך: כ"ט בטבת, תשע"ו
11 בינואר, 2016
מספר: 6052

לכבוד
עו"ד יעל שטיין
מנהלת מחלקת המחקר
ארגון "בצלם"
רח' התעשייה 8, תלפיות
ירושלים

שלום רב,

הנדון: התייחסות לטיטות דר"ח הארגונים "בצלם" והמוקד להגנת הפרט" בעניין תנאי מעצר
וחקירה במתקן החקירות שקמה

פנייתך להתייחסותנו לטיטות הדו"ח שבנדון התקבלה במשרדנו ולהלן תגובתנו:

מתודולוגיה

1. נראה כי הדו"ח נבנה באופן מגמתי ועל סמך מדגם לא מייצג, אשר על פניו נדמה כי נבחר בצורה אשר נועדה לעוות את המציאות הקיימת מבחינת היחס במתקן המעצר, לרבות באשר להליכים השונים הנוגעים להליכי המעצר והחקירה.

רח' השלושה 2, ת.ד. 9299 תל אביב 61092 טל' 03-6899801 פקס 03-6899792
E-Mail: International@justice.gov.il

מחלקת ייעוץ וחקיקה (משפט בין-לאומי)

2. הצגת דו"ח ובו תיאור מקרים בודדים בלבד הכוללים פרטים מזהים ומבלי לאפשר לגורמים הרלוונטיים לבחון את רוב המקרים והנתונים המועלים בו, שולל מהם את האפשרות לבחון את הטענות המועלות בטיטות הדו"ח לגופו של עניין.

3. יצוין כי הדו"ח צפוי להתפרסם בימים בהם תלויה ועומדת בפני בית המשפט הגבוה לצדק עתירה העוסקת בטענות העולות בטיטות הדו"ח, אשר הוגשה על ידי אחד משני הארגונים מחברי הדו"ח שבנדון – "המוקד להגנת הפרט" (בג"ץ 6392/15). היות שכך, היה נכון יותר להמתין לתגובת המדינה והתייחסותה המפורטת לטענות השונות במסגרתה, כמו גם לבחינת הסוגיות המועלות בעתירה על ידי בית המשפט, וזאת קודם לפרסום הדו"ח.

4. למעלה מן הצורך נבקש להבהיר את הדברים הבאים ביחס לטענות כלפי שירות הביטחון הכללי (להלן: "שב"כ"), המחלקה לבריור תלונות נחקרים (להלן: "המב"ן") ושירות בתי הסוהר (להלן: "שב"ס"):

שירות הביטחון הכללי:

- השב"כ פועל על-פי חוק לצורך מימוש ייעודו. חקירות השב"כ מתבצעות בהתאם לחוק ובמטרה לסכל ולמנוע מבעוד מועד פעילות בלתי חוקית שמטרתה לפגוע בביטחון המדינה, בסדרי המשטר הדמוקרטי או במוסדותיו.
- העצורים בחקירות השב"כ מקבלים את מלוא הזכויות להן הם זכאים בהתאם לחוק הישראלי ולאמנות הבין-לאומיות בהן חברה מדינת ישראל.
- השירות ועובדיו נתונים לפיקוח ולביקורת, הן פנימיים והן חיצוניים, באופן מתמיד ושוטף, לרבות של מבקר המדינה, פרקליטות המדינה, היועץ המשפטי לממשלה, כנסת ישראל ובתי המשפט על כל ערכאותיהם.

המחלקה לבריור תלונות נחקרים:

- ראשת המב"ן פועלת באופן עצמאי לחלוטין ובלתי תלוי בבדיקותיה את התלונות המוגשות אליה בדבר יחס לא ראוי בחקירה. נזכיר גם, כי כל אדם זכאי לטעון באשר לקבילות הודאותיו בפני הערכאות השיפוטיות השונות, לרבות בית המשפט העליון, במקרים המתאימים.

מחלקת ייעוץ וחקיקה (משפט בין-לאומי)

שירות בתי הסוהר:

- התנאים השוררים במתקן הכליאה בשקמה אינם דומים למתואר בדו"ח וממלאים אחר הדרישות החוקיות המעוגנות בחקיקה, פקודות נציבות בתי הסוהר ונהלים בנוגע להחזקת עצורים. עוד יודגש כי התנאים הפיזיים במתקני החקירות אינם מיועדים לשרת את פרקטיקות החקירה של השב"כ.
 - מתקני הכליאה של שב"ס נמצאים תחת ביקורת מתמדת ע"י מספר גופי ביקורת פנימיים וחיצוניים המפקחים על המתרחש במתקני הכליאה ושב"ס פועל כל העת לשיפור מערך הכליאה.
5. לסיכום יוער כי אין לנו אלא לשוב ולהצר על כך שהארגונים מחברי הדו"ח בחרו לפרסמו קודם להחלטת בית המשפט בעתירה שהוגשה על ידי אחד מהם ואשר תלויה ועומדת כיום בפני בית המשפט הגבוה לצדק.

בברכה,

אסף רדזינר, עו"ד

העתק: עו"ד הילה טנא-גלעד – כאן

www.hamoked.org.il

בִּיְצֵלֵם
B'TSELEM
بتسيلم

www.btselem.org